

هاوسەرگیری سەرکه و نوو

منتدی اقرا الثقافی
www.iqra.ahiamontada.com

ئاماده کردنی: دکتۆر ابراهیم طاهر معرف

یۆدابه‌زاندنی جۆرمها کتیب: سەردانی: (مُنْتَدَى إِقْرَأَ الثَّقَافِي)

لتحميل انواع الكتب راجع: (مُنْتَدَى إِقْرَأَ الثَّقَافِي)

پەڕەي دانلود کتایه‌های مَحْتَلَفَ مەراجعه: (منتدى اقرا الثقافى)

www.iqra.ahlamontada.com

www.iqra.ahlamontada.com

للكتيب (کوردی ، عربی ، فارسی)

هاوسه رگيرى سه ركه وتوو

ناسنامه‌ی کتیب:

ناوی کتیب:

ناماده‌کردنی:

نه‌خشه‌سازی ناوه‌وه:

سالی چاپ:

ژماره‌ی سپاردن:

هاوسه‌رگیری سه‌رکه‌وتوو

دکتور ابراهیم طاهر معروف

کۆمپیوته‌ری نارین (کامران رفیق)

۲۰۱۵ ز

(۱۹) ی سالی (۲۰۱۵) ی پئدرلوه.

هاوسه رگيرى سه ركه وتوو

ناماده كردنى

دكتور ابراهيم طاهر معروف

پسپوڤى تهنندروستى كومه ل

دكتورا له دراستى ئىسلامى

۲۰۱۵/۱۴۳۵

پیشکشہ بہ :

ہم موئو خوشک و برایانہی ہولڈہ دہن کہوا پرؤسہی
ہاوسہرگریہ کہیان سہرکہوتوو بیّت

بەناوى خاى گەورەو مېھرىبان وسوپاس و ستايش بۇ خاومنى ھەردوو جىھان و سەلات و سەلامىش لە گىيانى پاكى پېغەمبەرى پېشەواو درودو رەحمەتىش بۇ ھاوەلان و شوپىنگەوتوان تاومكو كۇتايى زەمان.

بىرۆكەى نوسىنى ئەم پەراوە دىگەرپىتەو بۇ سالى ۲۰۱۲ كەوا دىزگاگەمان (دىزگاى بەيان بۇ گەشەپىدانى مرقىى) پىرۆزىيەكى پېشكەش بە بەرپۆمبەرايەتى رېكخراوە ناحكومىيەگان كىرد بەناوى (بەرەو سەرکەوتنى پىرۆسەى ھاوسەرگىرى) بەلام ئەو پىرۆزىيە بۆمان دىرنەچوو نەمانتوانى ئەنجامى بىدىن، چونكە لەو كات دىزگاگەمان تەنھا مۆلەتى بەغداى ھەبوو ، بۆيە پىيان راگەياندىن كەوا ناتوانن لە ھەلبىزاردنى پىرۆزەكانى كوردستان بەشدارىن ، بەلام پىرۆزىيەكى نىزىك لەو پىرۆزىيە بۇ دىزگاى (سۆز) دىرچوو.

لەبەر گىنگى ئەو پىرۆزىيە لەسالى ۲۰۱۲ ھەماھەنگى كرا لە نىوان دىزگاى بەيان و دىزگاى سۆز بۇ پېشكەشكىردنى ئەو پىرۆزىيە بۇ بەرپۆمبەرايەتى رېكخراوە ناحكومىيەگان كە نىازمان وابوو چەند خولكى يەك لە دواى يەك بۇ ئەو كەسانە بىگەينەو كە پىرۆسەى ھاوسەرگىرى ئەنجام دىدەن بە ھەردوو رەگەزەو و تىايدا چەند وانەىك بوترپتەو لەلايەن پىسپۆران بۇ ماوى چوار رۆژ، لە بوارەكانى كېشەى كۆمەلايەتى و ئابوورى تەندروستى و ياساى، دواىى پىروا نامەش پېشكەش بە بەشداربووان بىكرىت، وە نامىلكەيەگىش چاپ بىكرىت لەسەر ئەو كېشانەو چۆنىيەتى چارسەرگىردنى و دابەش بىكرىت بەسەر بەشداربووان. پاش ئەووى ژمارەيەكى زۆر لە خەلگان بەشداربووان و ماوى دوو سال تىپەرى بەسەر ئەو پىرۆزىيە دەست دىگەين بە لىكۆلىنەو لەسەر بەشداربووان تاوەكو بزانين ئەو جۆرە خولانە كار كەرى ھەبوو لەسەر كەمكىردنەوى كېشەگان و كەمكىردنەوى پىژەى تەلاق و جىابوونەو. چونكە ئەو جۆرە خولانە كارىگەرى زۆر ئىجابى ھەبوو لە ولاتانى مالىزىاو سەودىيەو ھەندى ولاتى تر لەسەر كەمكىردنەوى پىژەى تەلاق.

بەلەم بەمداخەمە لە ساڵى ۲۰۱۴ لەبەر بارى سياسى و ئابوورى ناوچەگە ھاوکارى پرۆژەکان دواخراى بۆ کاتىكى ناديار، ھەر بۆيە بىرمان کردەمە لە جياتى ئەمە ھەول بەدەين پەراوێک لەسەر ئەو کێشەو چارەسەرەکانيان چاپ بکەين و دابەشى بکەين بەسەر ئەو کەسانەى کەوا پرۆسەى ھاوسەرگىرى ئەنجام دەدەن بە خۆرايى تاوێکو لە داھاتوودا لە ژيانى ھاوسەرىتى و خيزانداریدا سوودى لىوەرەگىرن و بە ھىواى کەمکردنەوى پێژمەى کێشەو ناکۆکیەکان و کەمکردنەوى پێژمەى تەلاق و جىابوونەمە.

بەرنامەى داڕشتنى ئەو پەراوہ بریتى يە لە دابەشکردنى پەراوگە بۆ چەند بەشێک:

بەشى يەكەم: باسى پێناسەى خيزان و ھاوسەرگىرى و گىرنگى خيزان و پىرۆزى و پێژمەى ئەو پرۆسەيە لە ئاينى ئىسلام و ئاينە ئاسمانىەکان.

بەشى دووهم: لەو بەشەدا لە باسى يەكەم، باسىكى دوورو درێژى کێشە کۆمەلایەتەکان و ئابوورىەکان دىکات کە لەلایەن چەند پەسپۆرێکەمە نوسراوہو بىروبۆچوونى ھەريەکیان بە جىا نوسراوہ دەربارى خيزان و کێشەکان و چارەسەريان، وە ئەو جۆرە کێشانە پێژمەى لەھەموو جۆرەکانى ترى کێشەکان زياترە. لە باسى دووهمدا باسىكى کورتى ھەندى لە سوودەکانى ئەو کێشانە دىکات بۆ زياتر پتەوبوونى پەيوەندى نىوان ھەردوو ھاوسەر و زياتر لێک تىگەيشتىيان.

بەشى سێيەم: باسى کێشەکانى تەندروستى دىکات لەگەڵ چارەسەريان.

بەشى چوارەم: باسى ياساگانى پەيوەست بە ھاوسەرگىرى دىکات. ئەوانيش زۆر پتۆيست و گىرنگە کەوا ھەردوو ھاوسەر زانىاريان دەربارەى ھەبىت تاوێکو ھەر بىرپارىكى دا زانىارى لە سەر ھەبىت و بەلگەدار بىت.

بەشى پێنجەم وکۆتايى: باسى يەكەم: ھەندى ئامارى شارى بەغداو شارەکانى تر (بە ھاوکارى ھەندىک لە دۆست و برادەران لە شارى بەغدا)، و باسکردنى چىرۆكى ھەندى لەو کەسانەى پرۆسەگەيان ھەرسى ھىناوہو جىابوونەمە، بۆ ئەمەى دەرسي لىوەرەگىرن. لە باسى دووهمدا، ئامارى ژمارەى ئەوانەى ھاوسەرگىريان ئەنجامداوہ لەشارى ھەولير و ژمارەى ئەوانەى جىابوونەتەوہ و ديارىکردنى ھۆکارەکانيان و پێژمەى ھەر يەکێک لەو ھۆکارانە.

لەم پەراوہدا نەمانووست بچينە ناو چۆنەتەى ئەنجامدانى ئەم پرۆسەيە بە درێژى، چونکە لە ھەموو سەردەمەکان لەھەر نەتموہيەک و ئاينىک لە گۆن و نویدا وە ئەم پرۆسەيە گىرنگى

پېدراومو بىنەماي ئاينى وگۆمەلایەتى و کەلتورى ھەبوو ھەبىو ھەبىو ھەبىو (بەتايىبەتى لە سەردەمى
 ھامورابى و ۲۸۲ ياساکەى)، بگرە بۆ مىللىمەکان و لەناو ئاينى زەردەشت و بوزىمەکان و ھىندۇسىمەکان
 و گرىک و رۆمەکانى بىتەرست و ئاينى يەھودى و مەسىحىمەکان و تاومگو دىگاتە کەمە نەتەومەکان
 و ئاينە دەستکردمەکان.

لە کۆتايىدا بەھىوای ئەومى گەوا ئەم پەراو ھەبىو ھەبىو ھەبىو (بەتايىبەتى لە سەردەمى
 گەنجەکانمان گەوا پەروەسى ھەبىو ھەبىو ئەنجام دەدەن و دوور بىن لە گەشە و ناکۆكى، ژيانىكى پە
 لە خۆشى و گەمەرانى بەسەر بەرن.

ئامادەکردنى د. ابراهيم طاهر معروف

ھەولير، ۲۵/۱۱/۲۰۱۴

به شی یه که م

پیناسه ی هاوسه رگیری و خیزان و گرنگی
نهم پرۆسه یه و ناما نجه کانی

باسی یه که م :

پیناسه ی هاوسه رگیری

باسی دووهم :

گرنگی پرۆسه ی هاوسه رگیری و ناما نجه کانی

باسی سییه م :

بنه ماکانی دامه زرانندی خیزانینکی

ناسوودمو سه رکه وتوو

باسی چواره م :

کاریگه ری خیزان له سه رمندانه کان

باسی یه کهم: پیناسهی هاوسه رگیری

پیش هاتنه سمر باسی پیناسهی هاوسه رگیری و خیزان به باشمان زانی کهوا بزانی خیزان له رووی زمانه وانی له چیموه هاتوو.

له رووی زمانه وانیدا خیزان هاتوو له : وشهی (بهند) (الأسر، یأسره، أسرا، إسارة، واسارا)، واته بهندی کرد، بهند کراو، واته خیزان: وک بهند کردنیکی خوویسته و خهک همولی بۆ دمدات، چونکه وک هه لغانیک واته بۆ همدوو پمگهز و له میانهی نهوشموه بهرژموندی هاوبهش دیته حی و هیچ کامیک له دوو پمگهزه ناتوانی نهو بهرژموندیه دسته بهریکات بهبی نهو چوونه ناو بهندو بهیمان و به لیتنموه.

خوای گهوره ههموو شتیکی به جووتی دروستکردوه، واته بوونه مورانه له پیکاتهوه جووتن، ئادهمیزادیش یهکیکه لهو بوونه مورانه که به جووت دروستبوون بۆیه پیویسته بهیومندی توند ههبی له نیوانیان ﴿سُبْحَانَ الَّذِي خَلَقَ الْأَزْوَاجَ كُلَّهَا مِمَّا تُنْبِثُ الْأَرْضُ وَمِنْ أَنْفُسِهِمْ وَمِمَّا لَا يَعْلَمُونَ﴾ یس:

۳۶

بهرام بهر به وشهی (الأسرة) وشهی (العائلة) ههیه واته بزوی دابین کردن، واته همولدان بۆ دابین کردنی رزق و رۆزی وژیانی نهندامهکانی خیزان. له زمانی عمرهیدا به: عال عیاله عولا عؤولا، اعمال وأعول إذا کثر عیاله.

له قورنانی پیرۆز وشهی خیزان (الأسرة) نههاتوو بهلام له جیاتی نهو وشهیه وشهی (الاهل) واته کس وکار بهکار هاتوو. خوای گهوره دهفهرموئ: ﴿قُلْنَا قُتِيْ مُوسَى الْأَجَلَ وَسَارَ بِأَهْلِهِ آنَسَ مِنْ خَانِبِ الطُّورِ نَارًا قَالَ لِأَهْلِهِ امْكُثُوا إِنِّي آنَسْتُ نَارًا لَّعَلِّي آتِيْكُمْ مِنْهَا بِخَبَرٍ أَوْ جَذْوَةٍ مِنَ النَّارِ لَعَلَّكُمْ تَصْطَلُونَ﴾ القصص: ۲۹ ، ﴿وَجَعَلْ لِيْ وَزِيرًا مِنْ أَهْلِي﴾ هه: ۲۹

ههروها له قورنانی پیرۆز مندال ونهمو وچه هاتوو کهوا نهمانهش بهگشتی خیزان پیکدهینن وک له سورمتی النحل: ۷۲ دا هاتوو.

خیزان پمت و داویتی توندو بهیمانیک به هیزه و بهیوسته به فیترت و سۆزو میهرهانی بهرومردگاره، ﴿وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا لِتَسْكُنُوا إِلَيْهَا وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً وَرَحْمَةً إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَعْقِلُونَ﴾ ۲۱ الروم: ۲۱

له قورئانى پەرۋزدا ھاتوو ھەوا پەرۋسەى ھاوسەرگىرى بىرىتىھ لە پەيمانىكى توند (مىثاق)،
واتە زۆر بە ھىزترە لە ھەمد و پەيمانى ئاسايى كە لە نىوان خەلگەكان دەستى لە كاتى
مامەلەكرىندا. ﴿وَكَيْفَ تَأْخُذُونَهُ وَقَدْ أَفْضَى بَعْضُكُمْ إِلَى بَعْضٍ وَأَخَذْنُ مِنْكُمْ مِيثَاقًا غَلِيظًا﴾ سورة النساء: ۲۱
بۇ ئەمەى پەرۋوگەمەمان زانستىانە بىت و لە راستىھە نىزىك بىت پەيموندىمان كرد بە
چەند مامۇستايەكى زانكو بۇ ئەمەى ھاوگارىمان بن لە پەيدانى زانىارى دەربارى خىزان و
ھاوسەرگىرى و كىشەكانيان. بەرىز دكتور عبدالله خورشيد لەسەر پەناسەى ھاوسەرگىرى و خىزان
دەلى:

بۇ ئەمەى بزائىن لە ڕوى كۆمەلەيتەھە خىزان چى يە و بنەما كۆمەلەيتەكان و
رەھمەندو كارىگەريە كۆمەلەيتەكانى چىن؟ لە سەرھاتو پەيوستە بزائىن زانايانى بوارى
كۆمەلەيتەى و بەتايبەتەش كۆمەلەئاسى چۆن دەروان و چۆن پەناسەيان كردوھ؟

لە راستىدا ئىمە ناتوانىن لىرەدا ھەموو پەناسەكانى ئەو دەزگايە گەنگە بەھىنە ڕوو، بەلكو
ھەول دەھىن چەند پەناسەيەكى گەنگ و ھەمەلەين بەھىنە ڕوو، تاوگو لە ميانى ئەو
پەناسەنەو، خەسەت و لەھەمەكان و ئەرك و گەنگى ئەو دەزگا كۆمەلەيتە ڕوون بگەينەو.

زانايەك بە ناوى (وليم ستيفنس) خىزان وا پەناسە دەكات: كە يەكەيمەكە لەسەر رىتكارى
كۆمەلەيتەى دامەزراو بە پشت بەستن بە ھاوسەرگىرى و لە خۆگەرتنى ماف و ئەركەكانى باوكايمەى و
پەكەمە زيانى ھەردو ھاوسەر و مەلەكانيان و پەيمەندى ئابوورى بەرامبەر لە نىوان ژن و مێردا.

زانايەكى تر بەناوى (جۆرج ئاللىن) دەلى: خىزان يەكەيمەكى سەربەخۆيە، ئەندامەكانى بە
پەيمەندى خۆين پەيمەستى پەكەرن و لە خانوويەكدا پەكەمە دەژىن... و كاروبارى كۆمەلەكارى
ھاوبەش ئەنجام دەھەن.

بە شىۋەيەكى دىكە (فان شىلە) ئاماژە بە خىزان دەكات كە بىرىتىھ لە زيانى پياو و ژنىك
پەكەمە لە سەر بنەماى پەيمەندى ھاوبەش كە كۆمەلەگە رىگەى پەداو چەند ماف و ئەركەكى
كۆمەلەيتەى لىدەكەمەيتەھە لەگەل چاودىرى و پەروەردەى ئەو مەلەئەنى ئەو پەيمەندىھە بەرھەم
دەن. ھاوسەرگىرى پەناسەى زۆرى ھەيە كە لىرەدا بوارى ئەوھەمان نىھ ئاماژە بە پەناسەو بۇ چوونە
جىياچىكانى بگەين، بەلام بە پەي زۆرى پەناسەكان، ھاوسەرگىرى لە شىۋەيەكى ئاسايدا، بىرىتىھ
لە پەيمەندىكى ياساى لە نىوان پياو و ژنىكى پەگەشتو كە كۆمەلەك ماف و ئەركى لەسەر

دادمەزىرى. ھەروھە بىر پىئاسە كراۋە كە: بىرىتى يە لە پىمىنانىك كە لە رىنگىمەۋە خىزان پىك دەھىنرى، ۋاتە سەرمتايتىكى ياخود پىشەكىمىكى سىروشتى يە بۇ خىزان، ھەرچەندە سىروشتى ئەۋ جۇرە پىمىنەش لە كۆمەلگىمەكەۋە بۇ كۆمەلگىمەكى دىكە دىگۇرى.

ھاوسەرگىرى بە بۇچوۋنى زۇربى زانايان، دىزگايىكى كۆمەلەيتى گىرنگە، ھوكىم و ياسا و بىھەي تايىبەت بەخۇي ھەيە، لە كىلتورىكەۋە بۇ كىلتورىكى دىكەش جىاۋازى و تايىبەتمەندى خۇي ھەيە.

لەۋ پىئاسانى سىرەۋە دىگىنە ئەۋى كە خىزان: بىرىتىە لە بونىادىكى كۆمەلەيتى كە لەسەر پىيۋىندى خىزمايتى دىمەزراۋە (پەچەلەك و ھاوسەرگىرى)، لە كۆمەلەك پىيۋىندى كۆمەلەيتى كە ھەرىمىكى كۆمەلگە دىستىشايان دىكەت، لە نىۋان ئەۋ خىزمايتى پىكەۋە دىزىن و كارلىك دىكەن، ۋەك يەكەمىكى يەگىرتوۋ.

ھاوسەرگىرى ۋەك دىزگايىكى كۆمەلەيتى: ھاوسەرگىرى ئەۋ دىزگا كۆمەلەيتىمە بە رىنگە بە دوۋ مەۋى پىگىشتوۋ دىدا كە سىر بە دوۋ رەگەزى جىاۋازى (نىۋىمى) كە خىزان پىكەۋە بىنن ۋەپىكەۋە بىزىن. بەلگە زازىش بىكەن و ۋەچە بىخەنەۋە، ئەۋ ۋەچەمەش بە تاك و توخى ئەۋ دىزگايە بىزىرى و لەلەين كۆمەلگەۋە دانى پىداپىرى. ھاوسەرگىرى پىيۋىندىكى شەرىى ياخود ياساى يان كۆمەلەيتىمە كە كىلتورى كۆمەلگە دانى پىدادەنى.

شايمى باسە كە ھاندەرى ھاوسەرگىرى گىرنگىمىكى زۇرى ھەيە بۇ بىناغە لەسەر دانانى پىيۋىندى و پەفتارى ھاوسەرگەن لە ئاينەدا. بۇ بىرەمبىۋىنى ژيانى ھاوسەرگىرى و دوۋىۋون لە كىشەۋ مەترسىمەكان، گىرنگە ھەنلىك خەسەلت لە ئافرىقا بىۋىنى ھەيىت. ئەۋ خەسەلتە بىنەپتىانەش كە لە ئافرىقا ھەيى، جۋانى و ئاينەدارى و كچىتى و تەمەنلىكى دىارىكراۋە يان نىزىكە لە تەمەنى كۆرەكە. لە كۆرەشدا ئاينەدارى و ئاكارى بىرەزۋ تۋانى بىرەۋىبىرنى خىزان خەسەلتى بىنەپتىن، بى گومان لە ش ساغى ۋەتەندىرۋىتى جەستەيى و دىرونىش مەرجىكى گىرنگە و پىۋىستە بۇ ھەر يەكەكىيان.

لەۋ بارمىۋە د. عمر پەتى دەلى:

ھاوسەرگىرى: پىرۇسىمەكە كە لەبەردەم خەلگىدا دىبەستىت بۇ تەرخانكرنى سىقەتە سەرمەكەكانى خۇشەۋىستى بۇ يەكتە. دىتۋانىن بىلىن (ھاوسەرى) ۋاتا: ھاۋىشى لە سەرىن

(باليف) ، (سەرىناۋ). ياخود ھاۋىيەشى سەرجى، بىمۇتايەمكى تەر ھاۋىيەشى لە ژيانى خىزانىدا. لە ھاۋىيەمكى پەيمانى ئارامبەخىشى، ئارمىزۇ دىگۇرېت بۇ خۇشەۋىستى. لە لايەمكى تەرۋە ھاۋىيەمكى پىۋەرە بۇ خۇشەۋىستى و گەشەمكى، چۈنكە بە بىرەۋامى لە ھەۋلىيە بۇ بىمىستەننى يەمكىۋىنى راستەقىنە لە نىۋان ھەردوۋ خۇشەۋىستەمكى.

پەيمانى ھاۋىيەمكى: بىمىشكەرى و ئاھەنگى بۇ دىگىرېت، دوو خۇشەۋىستەمكى لە بىرەمبەر نۆنەرنى ھەمۋاندا (ئىنجا شارىستانى بىت ياخود ئاينى ياخود ھەردوۋىيان) بە ئامادىۋىنى گەۋاھى دەرمان رادەگەمەن و دەرەپەن. لەمەر ئەۋى مەۋۇ بە سەۋىتى خۇى بوۋەۋەمىكى كۆمەلەمىيە، بۇيە پەيمانى ھاۋىيەمكى چەسپاۋى خۇى و مەست ناھىيەت تەنھا بە راگەياننى نەبى بىرەمبەر بە كۆمەلەنى خەلگە.

كۆمەلەنى لە زانايىنى تىرى كۆمەلەنى پىنەسى خىزان بەم شىۋە دىگەن: خىزان بىرەتە لە خانەمكى زىندو، پىكەتوۋە لە باۋك و دايك و مىندالەمكى، يان تەنھا پىكەتوۋە لە دايك و باۋك، ھەمەمكى لە ئىنەمەنە رۇلى تەبەتتى خۇى ھەيە لە كەيان و بوۋى ئەۋ خىزانە، كارىگەريان لەمەر خىزان ھەيە و دىان خىزان كارىگەرى لەمەر ئەۋ تاكە ھەيە.

لە زانەنى كۆمەلەنى، خىزان ئەۋ خانە سەمەمىيە لە كۆمەلەگە و گىرەتەن پىكەتەنى سەمەتەنى يە، و پىكەتوۋە لە چەند تاكىك كە پەيۋەننى نىزىكى و سۆزۇ بەزەنى پىكەمەيان گىرە دىدا، ۋە خىزان بەشەلە لە چالەكەمكى كۆمەلەگە لە ھەمۋە بۋارمەنى ماددى و رۈحى مەنەۋى و ئابۋورى.

پىنەسىمكى تىرى خىزان: بىرەتە لە بىمەگەمىشتىنى نىۋان ھەردوۋ ھاۋىيە بە مەمەستى ھىنەمەكەمەنى مىندال و چاۋىرى كەرنەيان و زىانكەرنى ژمارەنى كۆمەلەگە بە بىرەۋامى كە زۇر پىۋىستە بۇ بىرەۋام بوۋى ئەۋ كۆمەلەگە لە ژياندا.

ئەم پىنەسىمە كارو ئەركى خىزان دىارى دىگەن كە:

۱- پەيگەمەكە ئىنەمەمەكەنى خىزان تەيلىدا ھەست بە سۆزۇ خۇشەۋىستى دىگەن.

۲- ھەردوۋ ھاۋىيە ئەۋ غەرىزە فەتەتە تىر دىگەن لە رۈۋى جەستەيەۋە.

۳- ھەردوۋ ھاۋىيە ئەركى بىزىۋى و چاۋىرى بەرەمەنى ئەۋ بىمەگەمىشتە دىگەن لە نىۋانىندا ئەۋىش مىندال و ئەۋى دۋارۋە.

باسى دووم: گرنگى پرۇسەى ھاسەرگىرى و ئامانجەكانى

ئايىنى پىرۇزى ئىسلام گرنگى زۆرى بە خىزانداومو ھانى گەنجەكانى داوۋە كەوا زوو پىرۇسەى ھاسەرگىرى ئەمىنجام بىدەن، بۇ پاراستىنى شەھوت و نەفسى خۇيان، وە ھۆكارىكى زىادىبوونى بەرمەكتە و رزق و پۇزىيە. خىۋاى گەورە دەفەرمۇئى: ﴿وَأَنْكِحُوا الْأَيَامَىٰ مِنْكُمْ وَالصَّالِحِينَ مِنْ عِبَادِكُمْ وَإِمَائِكُمْ إِنْ يَكُونُوا فُقَرَاءَ يُعْنِهِمَ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ﴾ النور: ۳۲، ھەرومەھا پىغەمبەرى پىشەوامان ھانى گەنجەكانى داوۋە كەوا ئەموى لە تىۋاناي دايە ھاسەرگىرى ئەمىنجام بىدات چۈنكە ھۆكارى جاۋبۇشىن و پاراستىنى ئەندامى زاۋىزىيە. ((يا معشر الشباب من استطاع منكم الباءة فليتزوج، فإنه أغض للبصر وأحصن للفرج...))

بەرىز د. عبدالله محمد قادر ژمارىيەكى لە ئامانج و سوۋدەكانى ھاسەرگىرى بۇ نوسىۋىن بە كورتى لەم خالانەى خوارمۋە خۇى دىگىرئەمۋە:

يەكەم: پىزما مەندى خىۋاى گەورە ئى نىزىكىبوونەۋەمىيەتى و سۈننەتى ھەموو

پىغەمبەرەكانە كەوا ھاسەرگىرى بىكەن، بەم شۈپكىنەۋەتە خىرت بۇ دەنوسرى.

دووم: پاراستىنى ئەمەكانە و ھۆكارىكە بۇ زىادىبوونى ئەموى دىۋارۇز و ناۋى بىنەمالەۋە خانەۋادە و بەھىزىكرىنى كۆمەلگەيە، ھەرومەك پىغەمبەرى خىۋا دەفەرمۇئى: (ھاسەرگىرى بىكەن تاۋمەكو ئومەمەتى مەن زىاد بىت) وە لە ھەرومەۋەمىيەكى تىردا دەفەرمۇئى (لەۋەمىيە مەنداللىكى بىبىت بىتە ھۆكار بۇ پىرۇكرىنى زەمى بە وشەى لا الە الا اللە).

سىيەم: ھاسەرگىرى نىۋەى ئىمانە: چۈنكە بەم ھۇيەۋە ھەردوۋ پىگەز خۇيان دىۋارىزىن لە كارى ناشىۋاى ۋەك تەماشاكردن و زىناۋ كەۋتە ناۋ فەسادو بەد پىۋىشتى، ھەرومەك پىغەمبەرى پىشەۋا ھەرومەۋىيەتى: (ھاسەرگىرى نىۋەى ئايىنە، تەقۋاى خىۋا بىكەن و خۇشتان بىۋارىزىن لە نىۋەمەكى تىر).

چىۋارەم: پاراستىنى كۆمەلگەيە لە بىلاۋىبوونەۋەمى بەد پىۋىشتى و فەساد بەتايىبەتى بۇ خۇپاراستن لە نەخۇشەمەكانى جىنىسى گە ئىستازۇر بىلاۋ بۆتەۋە، ۋەك سۈزەنەك و ھەرمەنگى و ھەۋكرىنى جىگەرى فايرۇسى و ئايلەز و زۆرى تىر لە نەخۇشەمەكانى بىكەتىرى و فايرۇسى و كەپۋەكان.

پېنجهم: دوور کهوتنه له ناو هوسهنگى دمرونى و نهخوشيهگانى دمرونى و خه مۇكى و خه و زړان و په شيوى.

شهم: هؤكارىكى زيادبوونى پزق و پوزيه، ههروهك پېغه مېمېرى پېشهوا ﷺ ههروويهتى: (مال بؤ خؤتان دابنېن، سهرچاوى پزقه). ههروهها هؤكارى زيادبوونى چاكه و ههسمناته.

حهوتهم: خؤشى و كامهراڼيه: ههروهك پېغه مېمېرى پېشهوا ﷺ ههروويهتى: (له خؤشيه گهورمگانى ژيان ئافرمتيكى چاك وپاكه).

ههشتهم: رهوشهت بهرزى وگهيشتن به پلمى بهرزى نهخلاق لهناو كؤمهلگه.

نؤيهم: پتيكخستن و كؤنترؤلى چالاكى جينسى و پاك راگرتنى.

دميهم: راهيناڼه لهسهر ئهركى ليپرسراويهتى وچؤنيهتى بهرپومېردن.

يانزيمهم: بهرجهستهكردنى ماناگانى هاوسهنگى كؤمهلايهتى و روحى پتيكهوه ژيان و هاوكارى.

دوانزيمهم: هاوسهگيرى بكه و درنگ بمره له وتهكانى د. عومهر پهتى:

تويزينهوميكى نوئ دهرېخستوه، دروستكردنى خيزان مهترسى مردنى پېشوهخت ناهيلايت بهتايبهتى له نيو ژاندا. به پېچموانهئى نهو وتهيى كه گوايا خستههوى منداډ تهمن كورت دمكاتوه، دمركهوتوه كه پېچموانهكمى راسته. ههروهها تويزينهوه دهرېخستوه مردنى پېشوهخت بههؤى نهخؤشى دل و شيربهنجه و پروداوى لهناكاوموه له نيوان نهو ئافرماتانهدايه كه بئ منداډ ماونهتهوه، چوار نهومنده بووه به بهراورد لهگهل نهو ئافرماتانهئى كه خاومنى منداډى خؤيان بوون. ههروهها به ريژمى ۵۰% كهمر بووه لهو ئافرماتانهدا كه منداډيان ههگرتؤتهوه. بهههمان شيوه ريژمى مردن دوو نهومنده بووه له نيوان نهو پياواندهدا كه ژيانى هاوسهريان پتيكههيتاوه، ههروهها ريژمى نهخؤشيهگانى ميشك جياوازي نهبووه لهو خيزانانهدا كه منداډى خؤيان ههبووه، يان خاومنى هيچ منداډيك نهبوون.

باسى سىيەم: بىنەماكانى دامەزراندنى خىزانىكى ئاسوودەو سەرکەوتتو.

بۇ ئەۋەى ھاوسەرگىرى لە سەر بىنەماى زانستى و ژىرانە دىبەمىزى وىتوانى سەرکەوتن و پاشە رۇزى روناكى بۇ مەۋگەر بىرى پىۋىستە ھەندىك ھەلومەرج لەبەرچاۋ بىگىزىن. بەرىز د. عبدالله خورشيد لەم بارمىمەۋە باسى ئەۋ بىنەمايانەمان بۇ دىمكات و دىلى:

يەكەم: لە كاتى ھەلېزاردن:

۱- پىۋىستە جوانىمكى مام ناۋەندو ژىرى و ھەستى بەرپرسيارىمىتى و بەھاۋ پابەندىبۈۋى ئاكارى ئاينى لەبەرچاۋبىگىرى، چ لەلايمەن كۆرەكەۋە ياخود لەلايمەن كەچەكەۋە.

۲- نىزىكى ھاۋسەنگى لەبەرچاۋ بىگىرى، لە پۈۋى پەلەۋپايمە بېرۋانامەۋ ئاستى ئابۈۋرى و تەمەن و ژىنگەۋ...تاد. چۈنكە تەسك كىرەنەۋە مەۋداۋ جىياۋزى نىۋان ھاۋسەرەكان لەدۋى پىكەينانى خىزان كارىكى ئاسان نىيە.

۳- باشىر ۋايە لە ھەلېزاردىنى ھاۋسەردا(كەچ يان كۆپ) ھەندىك شارمەزايان لەبارى يەكترەۋە ھەبى، لە پۈۋى دىلو بىر كىرەنەۋە ھەلەسۈكەۋە و ھەندىك بابەتەكانى ژيانى رۇزانەى ناۋ خىزانىش، چۈنكە مەۋە تا رادىمەكى زۆر دىمكەۋىتە ژىر كارىگەرى ژىنگەۋە، بە تايبەتەش خىزان و خىزانى نىزىك و گەپەك و ھاۋپىيانى قوتابخانەۋ و كارو...تاد.

۴- ھەر دوو لە ھاۋسەر، بەباشى و رەبىنەۋە لە خەسەلت و تايبەتەمەندى كەسى بەرامبەر، بەلام ھەرگىز بەتەماى ئەۋە نەبىن كە ئەۋ كەسە دىمكاتە ئاستى خاۋازاۋى ۱۰۰%. لەبەر ئەۋەى مەۋەۋە ۋەرىشتە نىيە، واتە بى كەم و كۆپى نىيە.

۵- لە خالى چۈرەمەۋە دىبىت دوو ئەنجام بە دەست بەينىن، يەكەمىيان: ئىمەش ھەلەۋ كەم و كورتى لە خۇماندا لەبەرچاۋ بىگىزىن بۇيە بەرامبەر بەبى ھەلە نەبىن، پاشانىش پىۋىستە ھەۋلى چاك كىرەنەۋە ھەلەكانى بەرامبەر بىرى و ھەمۋار كىرەنە تىدا ئەنجام بىرى.

۶- ھەندىك چار پەنگە بۈۋى خەسەلتەك لە بەرامبەردا ھەلەۋ تاۋانىك نەبى، بەلكو ئەۋ خەسەلت و بىرو بۇچۈۋە لە ژىنگەيەك بۇ ئەۋ دروست بۈۋە بۇى ھەيە لەگەل پىكەتەى خىزان لەۋ خەسەلتانە دورو بىكەۋىتەۋە. پەنگە بەرامبەرىش ھەمان پەخنەۋ بىرو بۇچۈۋى نەرىيان لە بارى ئىمەۋە ھەبى و پىۋىست بىكات ئىمەش ھەمۋار كىرەنە لە خۇماندا ئەنجام بىدىن.

۷- زۆر بەزمى وراستەوخۇ ھەلەكانى بەرامبەر گموره نەكەينەو، نەگەرچى تەنانت لە بىروبۇچوونى نەينى وتايبەتى خۇشاندا بى، چونكە نەو جۇرە بىرگىرنەومىيە لايەنە ئىجابىيەكانى لەلا كال دىمكەتەو و چاومپروانى چاكەمان لەلا كەم دىمكەتەو.

۸- لە ھەموو كارىندا، بەتايبەتەش ھاوسەرگىرى، راويزكردن بە خەلگى بە ئەزمون وشارما وئەلسۆز، كارىكى زۆر پىويست و گرنگە، چونكە دواكەوتن و پرس و راويزىكى چەند رۆزە بنچىنەيەكى پتموترو زمىنەيەكى لە بارتەرت بۇ دەرەخسىنى.

۹- بە ھىچ شىومىيەك لە راپوردوى نەو كەسە نەكۆلەتەو، بە تايبەتى لە خودى خۇى بە شىومىيەكى راستەوخۇ، چونكە مەوۇ بى ھەلەو كەم و كورى نىيە. مادام بەگشتى راي لىيى وپرس وراويزت كەردى... خۇت مەخمەرە ھەلۆيىستىك كەسبەى ھەلەكانى وەرگىرى و پىي قايلبى و پاشانىش نەو ھەلەنە دوبارە بىنەو، يان بەوچاوە بەردەوام تەماشاي بەكى.... يانىش كە ھەلۆيىستىكت لى بىنى وپىشتە دانى بەو جۇرە ھەلەنە نەنابوو، نەوجا بزانى كاتى خۇى دروى لەگەن كەردوى.

۱۰- باشتر وايە ھەندى بابەت لە نىوان كوپو كچ باس بىكرى وپىككەون لەسەرى. واتە بىناتانانى ژيانىك كە بە دلى ھەردوولا بىت شويەنەوارى بىرو بۇچوون وھەلسووكەوتى ھەلەى راپووردوو كاريان تى نەكا.

۱۱- ھەر يەكەك لە دوو لايەنەكە، پىويستە ھىچ كامىكىيان ئەزمونىكى تالى راپوردوو نەھىنە بەرچاو.. بۇ ئەموانە شەكستى خۇى يان خەزم يان دراوسىيەك نەھىنەتە بەرچاو لەگەن ھاوسەرمەكى. بۇيە پىويستە نەو جۇرە بىروبۇچوونە خراپانە لە مېشكى خۇى دەرەكات و باش بزەنەت لە ھەموو دونيادا دوو كەس دىمقاو دىمقا بەيەك ناچن.

۱۲- با كەسى نامەدەبو بۇ ھاوسەرگىرى پىگە نەدا بە كەسى تر كە خۇيان لە ھەندىك شت ھەلەقورەتەن، ئەگەرچى كەسى جىگەى مەمانە وراويزپىكراویش بىت، چونكە ھىچ كەس ناتوانى بەردەوام بە چاوى خەلگى شەكانى بىيى، بە تايبەتەش ھەندىك خەسەلت و پەنگ و پروى جەستەو جوانى و مېزاج و كەسايەتى لەبەرگەردنى جەل و بەرگ و شىوازی پەقتارو ھەلسووكەوت و ناستى رۆشنەيرىتاد.

دووم: لە دواى پىكەيتانى ھاوسەرگىرى و دامەزراندنى خىزان.

۱- لە سەرمەتاوھ وەكو مەزگەيمكى وەكو خىزان، پىويستە نەشارمەزايى وەھەلەو كەم و كۆرى بە بابەيتىكى ئاسايى بزانين و لە يەكترى بە بيانو نەبين ... واتە ھەردوو ھاوسەر مەرفەت و كاتىك بىرەخسەين بۆ يەكتر تاوئەكو لەگەڵ باروودۆخى تازەى خىزاندا دىگونجەين و پراين.

۲- ھەر كاتىك ھەستت بە ھەلە و كەمو كۆرى بەرامبەرت كرد پىويستە بىر لە چەند شتىك بگەيتەوھ:

ا- ئەمويش سەرنجى ھەندىك ھەلەو كەم و كۆرپىتى تۆى داوھ، جا باسيان بكات پان نەيكا.

ب- ئەو ھەلەنە ھى ژينگەى پىشووئەيتى و پەنگە بە چاۋ لىكرەنى تۆۋ خىزانەكەت پاش ماومەيمكى كەم پەفتارو گوشتارو بىرۈچۈۋنى خۆى چاك بكاتەوھ.

ت- ئەگەر ماومەيمكى پى بچى و لە ھەلەكانى بەردەوام بوو، ئەوا بە شىۋازىكى مەنتقى و ژىرانە ھەلەو كۆم و كۆرپەكانى بۆ چاك بگەيتەوھ بەبى بىرەندار كەردن و ئازاردانى ھەست و دەرۋونى.

پ- ھەلەكانى زۆر گەورەو ناشرين پىشان نەمدى و تىنى بگەيمەنى كە ھەموو كەس ھەلە دىمكات و تۆش نامادى ھەلەكانى خۆت چاك بگەيمەوھ، كاتىك ھاوسەرمەكت ئاگادارت دىمكاتەوھ.

۲- لە كاتى كىشەو نەگونجان لە سەر ھەر بابەيتىك ھەلەبە ھەو شىۋە بدوئى و پىنگە چارە بدۆزىتەوھ: كە بەرامبەرمەكت لىت وەرگى و باشرىشە وايزانى كە لە ئەنجامى گەفتوگۆ لەگەڵ تۆدا خۆى چارەسەرمەكى دۆزىتەوھ.

۴- ئەگەر ناچار نەبن ھىچ كاتىك كىشەكانتان نەبەنە دەرۋەى خىزان و خەلكى تىكەلى بابەت و وردەكارىمەكانى ژيانتان مەكەن، مەگەر ناچار بن و ھىچ چارەسەرىك بۆ ئەو كىشەيە نەدۆزىتەوھ... ئەو كاتىش كەسانى دىلسۆزو شارمەزاو بە ئەزمون بگەنە پراۋىزگار و ھەلگى رازتان.

۵- جارى وا ھەيە كىشە لە بىزارى دووبارە بوونەوئەى ژيانىكى ئاسايى بى گۆران پەيدا دەبىت (واتە پۆتەين)، بۆيە سەردانى خەزم و برادەرى باش و خەلكى خاۋەن ئەزمون كىشەكەتان لەبەر چاۋ سووك دىمكات، پەنگە سەيران و دەرچوۋنى دەرۋەش بە سوود بىت لىرەدا.

۶- ھەرىكەت لە ھاوسەرمگان پېئويستە پېنگە نەمەت بە خەلگى يان گەس وگار گە خۇي لە كاروبارى ناو خىزانە تازەمەتەن ھەلبۇرتىتى، گەر چى نيازىشى باش بېت، مەگەر پېندانى نامۇزگارى و ئاراستەگار بۇ ھەر يەكەك لە ھاوسەرمگان بە تەنھا، يانىش بە شىۋازى پىكو پىك وپەسمەن لە لايمەن ھاوسەران.

۷- خۇ پەرچەككردن بە زانىارى ئاينى و دەروۋنى و كۆمەلەيمەت و خىزانى، چۈنكە نەزانى و نەشارمايى كېشەو گىرقتى زۇر لەناو خىزان و لە نىۋان ھاوسەرمگاندا بەدى دەھىتى.

۸- ناو بەناو بۇنەيمەك بىكرىتە بىانۋو بۇ پېشكەش كىردنى دىارى بەيمەكتى، دىارىش كارىگەرى زۇر سەيرى ھەيە لە نوپىكەرنەمەي بىرەمەرى خۇش و نوپىكەرنەمەي تېرۋانىنى ئىجابى بەرامبەر بە يەكتى، بەتايىمەت بىرەمەرى ھاۋىمەش وەك مازە كىردن و گۈستەنەمەو سەفەر و...تاد.

۹- ستايش كىردنى ھاۋسەر لەلايمەن ھاوسەرمگەيمەو لە بەردەم خىزم و مېۋان و كەسانى نىزىك و دىۋىزى ھەردوۋلا، كار لە دل و دەروۋنى دىكات و خۇشەۋىستى لا زىاد دىكات.

۱۰- بۇ ئافرىت ۋاچاكە ھاوسەرمگەي ناۋبەناو ستايش جۋانى خانەدانى و دەستۋاخۇشى و دىۋىزى و دەست پەنگىنى بىكرىت، بەلگە دەپىت بېسەلەننى كە چاۋى ئەو پىاۋە ھىچ ئافرىمەكى تىرى وەك ئەو نايەتە بەرجاۋ. ئافرىمەش دەتۋانى بە پىاۋمەتى و ئازايەتى ۋەماندوۋوۋون لە پىناۋى خىزانەمگەي ستايش بىكات و خۇشەۋىستى و دىۋىزى خۇي بەردەمۋام بۇ تازە بىكاتەمەو.

۱۱- كاتىك كېشەيمەك دروست دەپىت ، پېئويستە چاكەكانى نىۋان ھاوسەرمگان پىشت گۈي نەخىرەن و كېشەكانىش نابى لە قەبارەي خۇيان زىاتەر گەۋرە بىكرىتەمەو...ئەۋەش لەبەرچاۋ بىگرى كە ھەمەو كېشەيمەك كاتىھو چارەسەرىشى ھەيە.

۱۲- خۇشەم دەۋى لەگەل ھەندىك گالتەۋ قەسەمى خۇش، كە ھىچى تېنەچىت، بەلگە دەپىتە ھۇي دىخۇشى و تەبىيى و لىك نىزىكەۋونەمەي بەردەمۋام.

۱۳- پېئويستە بەردەمۋام لە خۋاتىران ۋەدەگەرى و سەم نەكەرن، چەرى ۋەوناكەرمەۋى بەردەم ھاوسەران و مەۋفەكان بى لە گىشت بۋارەكانى ژياندا... دەپى ئەۋەش بىزانىن مەۋفە چى بېچىنى ئەۋە دەۋۋورەتەمەو، ۋاتە ناگىرەت كەسەك كەسى بەرامبەرى خۇش نەۋى و قوربانى نەدا لە پىناۋى تەبىيى و خۇشەۋىستى بەرامبەرمگەي ، چاۋمەپى ئەۋەپى كە بەرامبەرمگەي خۇشى بۋى و گۈيەيەلى بى ۋەنارامى ۋەبەختەمەرى پېبەبەخى.

۱۴- بۇ ئومۇى گول بۇن بكمىت و جوانىمكى بىينى پئويسته شمتلەمكى بچىنى، نەمەك بەپىچەوانەمە... بۇى چاككەمۇ خۇشەمىستى و ئارامى بىەخشە، تاومكو كاردانەمۇى جوان و گول ئاسا لىى بچنى. گوتراویشە ئەمۇى دېك بچىنى گول نادورپتەمە.

۱۵- لە كۇتايىدا پئويسته لە ژيانى هاوسەرگىرىدا ھەمىشە گەشپىنى و گومانى باش سەرگەردەمۇ رېنىشانەمىرى هاوسەرەكان بى و بەھىچ شىۋەمىك بەدبىنى و بەدگومانى نابىت سەر لە هاوسەرەان بشىۋىنى و رەفتارى ھەرەشمە ھەلەيان بى ئىنجام بىدا، تورپى وبى ئارامىش بەردەوام ئاكام و رەفتارى خراب و زىانبەخشى لىدەمەۋىتەمە.

باسى چوارەم: گاريگەرى خيزان لەسەر منداڵەکان

پێويستە لەسەر باوکەکان بىن بە پێشەنگ بۆ نەموگانىيان و لەسەر نەموگانىش پێويستە لەسەر پێگەو شويى باوکەکانىيان بپۆن وچاويلیکەريان بن لە ئاکارو ھەلەسوکەوت و دەربريى وشەو بىروپاي جوان.

جلاس پوم دەلى: ھەرچەندە پێگەنيشاندان و پەرورمردى منداڵ بگاتە پۆپکە لەلایەن دايک و باوکەمە، بەلام نابيت ئەو ھەمراوێش بکەين کەوا دروستکردنى گەش و ھەمرايەکی پەر لە خۆشەمويستى و چاودێرى و دادپەرورمى و سۆزو ناز ھەلگرتن بآلىکى زۆر گرنگە بۆ گەشمى منداڵ و گەيشتنە ئامانجەکانى. ئەگەر دايک و باوکەکان نەيانتوانى ئەو گەش و ھەمرايە دابىن بکەن بۆ نەموگانىيان، ئەوا نەموگانىيان مەحروم و بپەش دەکەن لە بەشىکى گرنگى پێگەياندن کە ھەرگيز ناتوانرێ بەھيچ شيوەيەک جىگەى بگريئەمە، ھەرچەندە قوتابخانەو کۆمەلگەو ئاين و داب و نەريت گاريگەرى ھەيە لەسەر گەشە و پێگەيشتنى منداڵ، بەلام ھيچ کاميان ناگاتە ئاستى ئەو سۆز و خۆشەمويستى و ئاميزگرتنەمەوى لە مالمەو پيى دىبەخشرى.

زانايانى کۆمەلناسى دەلێن: ئەو خۆشى و سەعادت و دادپەريەى لە ناو خيزاندا دىبەخشرى بە منداڵ وادەکات دلىيايى و ئاسوودەيەکی بۆ دروست بپت بەناو دل و دىروونى، دواى مردنى باوکيشيان ئەو ئاسوودەيە گاريگەرى ھەردەمىنى وزياتر دەتوانى بەرھەنگارى ناخۆشەيانى ژيان بپتەمەو سەرکەوتووبى و بەشدار بپت لە چالاکيەکانى کۆمەلە و ھەست بە رۆحى لپەرسراويەتى بکات.

زانايانى پەرورمردە زۆر جەختيان لەسەر ئەو کردووە کەوا دايک و باوکەکان زۆر گرنگى بە سۆزو خۆشەمويستى بىدن بۆ منداڵەکانيان، چونکە ھەر ئەو ھەيە وادەکات دووريان بختەمەو لە دەرپاوکى و خەمۆکى ھەروەک پێکخراوى جىھانى بۆ چاودێرى منداڵان لە راپۆرتيکدا بلأوى کردۆتەمەو تايادا ھاتووە:

(بپبەشبوونى منداڵ بەھوى نەمانى باوکى لە مال چا چ کاتى بپت يان ھەميشەيى بەھوى مردن، تووشى خەمۆکى وناھوسەنگى دىبپت و ھەست بە بى ھيزى وگوناھ دەکات، دىبپتە خاومنى ميزاجيکى ھەلگەراومەو توند، داخوړانى دىروونى و ھەستى سۆزى خيزانى کەم دىبپتەمەو لە جىھانى خەيال و ئەندپشەدا دىزيت، ئەگەر لە قوتابخانەدا بوو دىبينين ھەندىک نەنگى و کەم و

كۆرى لىدىمىز دىمەك دەلىل ۋەك گرانى لە قىسمە كىردىن ۋ خورپەشتى بەد ۋ كورتى لە گەشەى ھەست ۋ سۆز زانايانى پەرمەردە دەلىل: باشتىن مىرات كە باۋگان بۇ مىندالەكانيان جىددەھىلن بىرىتە لەو چەند خولەكەى كە رۇژانە دەپپەخشنە مىندالەكانيان ۋ بەشدارى ژيانيان دىمەن.

زانايانى كۆمەلناسى دەلىل: باشتىن رىگە بۇ پىشگرتن لەسەر لادان ۋ لاپى بوونى مىندال بىرىتى يە لە دۆزىنەمۇ باۋگان لەسەر شەقامەكان ۋ كۆلانەكان لە درىنگى شەو ۋ گىرەنەمۇيان بۇ مالىھە.

ئەگەر باۋگان بە نەركى خۇيان ھەلسەن بەرامبەر مىندالەكانيان لە چاۋدىرى ۋ بىزىۋى ۋ ھاۋپىيەتى كىردىن بە شىۋىمەكى دروست ۋ بەردىۋام ئەۋا ئەۋ مىندالە سىفات ۋ ھەلسەۋەتى جۋان لە خۇ دىگىرەت ۋ دۋور دىمەكەۋىتەۋە لە لادان ۋ خورپەشتى نىزم ۋ كىشەنەۋە بۇ كۆمەلگە.

شاعىرى بەناۋبانگ ئەھمەد شەۋقى دەلىل:

ھەتتەۋ ئەۋ كەسە نىيە كە ۋا باۋكى رۇلى كۆتايى ھات لە ھەلگىرتى ھەم ۋ غەمى ژيان بۆتە كەسىكى زەلىل

بەلام ھەتتەۋ ئەۋ كەسەيە كەۋا دايكى ھەيەۋ پىشتىگۈيى خىستۋەۋ باۋگىشى كەسىكى زۇر مەشغول.

بەشى دوۋەم

كىشە كۆمە لايەتى و ئابوورىيەكان

باسى يەكەم:

چەند ھۆكاريكى ليكترازانى پەيوەندى خىزانى

باسى دوۋەم:

پۇلىن كىردى ھۆكەرەكانى كىشەكانى ژيانى

ھاوسەرگىرى لە لايەن زانايانى كۆمە لناس و

ئابوورى و دىرووناسەوہ

باسى سىنەم:

درىژەى سى كىشە بۇ زياتر بوون كىردنەوہ

باسى چوارەم:

ھاوسەرگىرى نە ليكترونى و لايەنە

نىگە تىقەكانى نەو جۆرە ھاوسەرگىرىيە

باسى پىنچەم:

ھەندىك لە ئوسلوپى كىردارى بۇ

ارەسەرى كىشەى ھاوسەرگىرى

باسى شەشەم:

ھەندىك لە سۈدەكانى كىشەى

نىۋان ھەردوو ھاوسەر

باسى يەكەم: چەند ھۆكاريكى ليكترازانى پەيوەندىيەكانى خىزان

بەريز د. عبدالله خورشيد پىسپۇرى كۆمەلناسى و مامۇستاي زانكۇ ھۆكاريكانى لەم چەند خالەمى خوارمۇە خستەروو كە لە كۆمەلگەمى كوردەمۇارى بەدى دەكرىت. ھۆكاريكانىش ئەمانەن:

يەكەم: ھەراھەم نەبوۋنى بىنەما سەرمەكەمىكانى ژيانى خىزان، بە تايىبەتى لەلايەنى ئابورى و سەقامگىرى و ئارامىمۇە .

دوۋەم: جىاۋارزى ھەلسەفەو بىرو بۇچوۋنى ھەريەكەمى لە ھاوسەرمەكان لەبارەمى ژيانەۋە. ديارە لەماۋەمى دەستگىرانى و پىشترىش ھەريەكەمىيان ئاگادارى بىرو بۇچوۋن و ئارمۇ و خواستەمەكانى ئەۋى دىكە نەبوۋە، تاۋمكو خۇى بۇ ئامادە بىكات لەگەل ژيان و گونجاندا.

سەيەم: جىاۋارزى ئاسۇيى رۇشنىرى ھاوسەرمەكان و جىاۋارزى پىۋەرمەكانيان لە بۋارى ئايىنى و ئاكارو ئادابى پەفتار. ئەم جىاۋارزىش بە پوۋنى دۋى پىكەۋە ژيان و كارلىكىرىنى ناو خىزان دەرمەكەۋىت.

چارەم: زالبوۋنى كەسايەتى يەكەك لە ھەردوۋ ھاوسەرمەكان بەسەر ئەۋى دىكەدا، بە شىۋەمەكى ئاشكراۋ بىرجەستە. ئەگەرچى سەردارى و بالادەستى ھى پىاۋ بى لە خىزاندا بەلام ئەمە ئەۋە ئاگەمەنى كە ئافەرت مەكەچى بەردەۋام و كۆيلە بى لە خىزاندا بۇيە پىۋىستە لىك تىگەپىشتن و پىكەۋەتن و گونجان بال بىكىش بەسەر گشت پەيۋەندىيە بەرامبەرمەكانى ناو خىزان. جارى وا ھەيە يەكەك لە ھەردوۋ ھاوسەرمەكان دەپىتە شوپىنكەۋەتى ئەۋى تر، جا بە ئاگادارىمۇە بىت يان بى ئاگايانە، بەلام ھەندى جارى دىكە ھەريەكەمىيان ھەلۋىستى دژايەتى تەۋاۋ و مەردمگىرى لەبەرامبەر ئەۋى دىكە، بى باكانە لە تىكچوۋنى يەكەتى خىزانى و يەكگىرتى، ھەريەكەشىيان لايەكانى دژايەتى بەتۈندى دەست پىۋەدمەگىرن و پىشپىركىش لە نىۋانىندا لە زىادو كەمدا بەردەۋام دەپىت، دەمە تەقى و بەردەق بەردەق جىگەمى لەيەكتر گەپىشتن دەگىرتەۋە، ئىنجا ھەلۋىستەمەكان تىكەمگىرىن و بۇچوۋنەكان دژ بەيەك دەپن و مامەلەۋ كارىيان لەگەل يەك دەمەۋىتە قەيرانەۋە بارگىزى زۆر تۈندۈ تىز دەپى و ھەپشەمى ھەرمس ھىنانى بونىادى خىزانىش دەكات.

پىنچەم: دەركەۋەتنى ھەندىك ئاراستەمى تاگكەرايى و خۋىستى، بە شىۋەمەكى ئاسايى ژن و مەرد لەسەرمەتاي ژيانى ھاوسەرمەتەيدا، زۆر دىگەرمى ژيانىكى پىر لە خۇشى و ھاوسەرمەتى بن كە لەسەر بىنەماي ھاۋكازى و دىسۋزى و خۇشەۋىستى بەرامبەردا دىمەزرايى ، بەلام پەيۋەندى بە

جيهانى دىمرومىيە بىتايىمىتىش كە ئىكەنەكە لە دىمرومە كار بىكات، چەندەن ئىزمون و بارودۇخ و لادان لەلايەن خەلگى دىكە دىمىت، ھەموو ئىمۇ ئىزموون و تىيىنەنە دىمىتە ھۆى پەيدابوونى ھەندى بىرو بۇچوونى مەزىندەكرائ (خىيال) لە ژيانى ھاسەرىتى دا. ئەمجا بۇچوونە كەسىتى يەكان دىمىكەون و ھەرىكەك لە ژن و مىرەكە دەست دىكات بە دامەزەندى ژيانى تايىمىتى خۆى، لە گەل كۆمەلەك مەيل و ئارمىزوو بۇ ئاراستە تايىمىتى، لە سەر بىنچىنەمەكى تاكە كەسىمىتى دوور لەمەزەندى خىزانەكە. ئىمۇ مەيل و ئاراستە تاكە كەسىنەش بەرمەرمە ھىراوان دىمەن، تاكو زىان بە يەكىتى خىزان دىمەمىنى، ئىمۇ يەكىتىمەكى كە پىيوسىتى بە ھاوگارى و پالەشتى كارى ھاوبەش ھەمە، لەگەل بال كىشانى ھاسەرىتى لەگەل بەرمەمەردا.

شەمەم: مەيلى جوتىبونىش كارىگەرى ھەمە لە زىادابوونى بارودۇخى بارگەزى، ئەمەش چەندەن لايىمىتى ھەمە، ھەك: جىياووزى تەمەن و پەيدابوونى چەندەن خەشەمەكى دىمروونى و پەيوست بە زازووزى و ئارمىزووزى تەوانى جوتىبوون... تاد.

چەموتەم: ھەندى ھەلەسەكەوتى نا ئىسايى بە ھۆى لاواوزى مەشك و ھەمەس ھەنەنى عەقلى و نەخەشە دىرەخەنەكەنەمە.

ھەمەشەم: ھەندى خۆى زىانەخەش و لادەنى رەفتارو رەلەتەكانى رەفتارى دوور لە ئادەبى گەشتى. ئەم جۆرە خوو رەشتەنە يەكەك لە ھاسەرمەكان دوور دەخاتەمە ھەمە دىكە و بەنەجارى نەمى و پەكەمە كۆنەنەمە پەكەمەش ھەلەكەنە مەگەر بە ئاخ و ئۇف و دىگەنەمە نەمىت.

نۆيەم: نەمانى سۆزە خىزانەكان: جارى وا ھەمە كە سۆزى ھاسەرىتى لەلاى يەكەك لەو دوو ھاسەرمە كۆز لاواز دىمىت، لە بە ھەر ھۆيەكەمە بىت، پاش ماومەك كە زۆر بىت يان كەم ئەمجا ژيانى ھاسەرىتى بەتال دىمىت لە خەشەمەستى و سۆز، تارمەيەكى قورس داپەمەشە. ئەم ووشكەش لەگەل سەروشتى ژيانى ھاسەرىتىدا ناگونجى ئەمجا دىمەك بى يان زوو دىمىتە ھۆى دانانى سەروورەك بۇ پەيوستە ھاسەرمەكان و بە ھەر شەمەك بىت كۆتايى بى دىنى .

دەيەم: ھەندىك جارىش تەندە تۆلى سۆزە خىزانەكان و كەپەكرەنى ھەلچوونى پەيوست بەم سۆزانە و داپەمەستىبوون و بابەتى لەو شەمەمە، دىمەنە ھۆكارى رەستەخۇ لەپەيدابوونى (گەزى) و زىادابوونى تەندەتەزى، چەكە وردى لەھەق و حساب كەردەن لەگەل پەيادا لەناو خىزانە و لەدەمەمەدا، ھە زۆرىش داپەمەستىبوونى لەتەكەلەوى و ھەلەسەكەوتى لەگەل خەلگەدا و

بەدوۋادچوون و جوولمۇ كېي و لىككەنمۇي تايىمىتى بۇ ئاراستەكان...ھەموو ئەو كارانە، زيان بە پەيوئەندى ھاوسەرى دىگەنمەن و وادىكەت كە ھەرىكە لەو دوو ھاوسەرە ھەراسان بى بەمۇ دىكەو يەكترى تاوانبار بىكەن بەمۇ كەبەرەمبەرگەي بىتتاوان نىيەمۇ بى وەفائە، بۇيە دىلپەيوون و خۇشەمىستى لەرادىبەدەر ، كۆمەلىك گومان و بىرى خراپ كەبوونىان نىيە دەررۇزىنى ئەو جۇرە گومانانەش روونى پەيوئەندىيەكانى ھاوسەرىتى دىشەلەقەننى و لىلى دىكەت.

يانزىمىە: خۇھەلقورتاندىنى خىزمان لەپەيوئەندىيە ھاوسەرىيەكانە، يان جۇرىك بەدۇرىكىردىن يان لە ژيانى خىزاندا. ئەمەش بەھۇي ئەزموون و ئامارگىرى زۆرمۇە دەرگەوتوۋە كە ھۇكارىكە شوئەنەوارى زۆرى ھەيە لە زىادىكىردىنى بارگىزى خىزاندا...رەنگە كىشەي نىوان بووك و خەسۇو لەناو چەند خىزانىكە بېچىتە ناو ئەم جۇرە ھۇكارمۇە ئەگەرچى كىشىكى ئەوتۇي نىيە.

دوانزىمىە: ھاپۇي و دراوسى، رەنگە ئەمانە رۇلى ترسناك بىيىن لە رەوتى ژيانى خىزاندا ۋە خۇھەلقورتاندىن يان لە پەيوئەندىيە خىزانىيەكانە بىيىتە ھۇي پەيدابوونى (بارگىزى) و زىادىبوونى تونىدو تىزىمەكەي. زۆر گۇيمان لىدەبىت كە زىادەرۇيى و بى پەردەيى لە پەيوئەندىيە بەرامبەرىيەكانە لەنىوان ھاپۇي و دراوسىيەكانە يان لەنىو خىزماندا، ۋە خۇھەلقورتاندىن يان لە كارو بارى يەكترى، چۇن بوومتە ھۇي ئەنجامى ئەوتۇ كە پاشەرۇزى دىلپەكەرەمۇە نىيە. ئامارەكانىش ئامازە بەمۇە دىكەن كە زۆرەمىيان بە لىكتراننى خىزان و ھەرسەپەننى گۇتايى دىت زۆر بەخىرايى.

سىزدەم: نەبوونى، يان كەمى ھۇكارو ئامرازى ھەسانمۇە و گات بەسەر بىردىن و وشكى مامەلەكىردىنى ئەنئامانى خىزان لەگەل يەكترى، ئەمانە دىبەنە ھۇي ھەناسەتەنگى و چەند قەيرانىك، ئەمجا دىبەنە ھۇي بارگىزى لەناو خىزاندا.

جوارىدەم: نەبوونى چەند خەسەلەتىك، ۋەك: ۋەفا و دىلسۆزى و روونى راشكاۋى و راستگۇيى لەھەلسوكەوتكىردىنى ھاوسەران لەگەل يەكترى...ئەمەش رەنگە مەبەستىلار يان بى مەبەست رووبىدات، لەئەنجامى نەزانى و پەي پەنەبىردىن و نەبوونى بەرجاۋ روونى بۇيە باروۋۇخىك دىبىتە ھۇي ئاشكەرابوون و دەرگەوتنى راستگۇيى و ئاشكەرابوونى نىيازخراپى و مەبەست خراپى، ھەروەھا نەبوونى ۋەفا و دىلسۆزى، لەكاروبارى خىزاندا روون دىبىتەمۇ، جا چ لەلايەن مېرد يان ژن يان مىندالەكانە ۋە بى ئىتر رەنگە پەيۋىستى بەروونكىردەمۇە نەبى كە ئەم جۇرە بابەتانە چۇن دىبىتە ھۇي دىلەنگى و تۆۋى دووبەرمىكى دوۋروۋىي لەناو پەيوئەندىيە خىزانىيەكانە دىچىنى.

ئەمانە چەند ھۆكاریكى بارگىزىن لەجوارچىۋەى خىزاندا...جا ھەنىك جار سادىم
 سنووردان و بەماۋىمەكى كەم چارەسەر دىگىزىن. بەلام بۆى ھەمە جارىكى دىكەش پەيداىبىنەۋە و
 ۋەك جەنگى سارد لەنىۋان ژن و مىردا بەردىۋام دەين...بەلام ئەگەر كىشەكان زۆر بەردىۋام و
 دووبارىۋىۋىنەۋە، نىتر لە كۆتايىدا رەنگە ئەۋ ناكۆكىانە لەرەنگى دەستلىكەردارىۋىۋىن و
 جىابوۋىنەۋە و كۆتايى بەۋ پەيۋىنەىيە و دەزگا گىرنگە بەيترى. رەنگە ئەم جىابوۋىنەۋەمەش ھەر
 ئاسان نەبىت و يەككىيان نەچىتە ژىر بارى داۋاكارى ئەۋى دىكە و بەردىۋام بن لە ناكۆكى و
 مەملانى لە دادگا بۆماۋىمەكى دوورودىرژ .

بەريز دىكتۇر ەمر پەتى پەسپۇرى پەرومردە ئەم ھۆكارانەى خستەروو:

ھۆكارىمەكانى شىكستەينانى ژيانى ھاوسەرگىرى:

ژيانى ھاوسەرگىرى نىۋان دوو تاك، ژيانىكى سادە و ئاسان نىيە، بەلكو پىكەۋە ژيانى دوو
 مەۋقە كە ھەرىمەكىيان لە ژىنگەمەكى جىاۋازمەۋە ھاتوۋە و گەۋرەۋە، بۆيە لەۋانەمە ئەم ژيانە
 توۋشى گىرگىرت و تەنگە جەلەمەيان بىكات. ئەم خالانەى خوارمەۋە كۆمەلە ھۆكارىكن بۆ خراب
 بوون و تىكدانى پەيۋىنەى ھاوسەرگىرى نىۋان ژن و مىرد:

۱. ناكۆكى و شەپە دەنگى رۋاژنە كە لەۋانەمە سىروشتى يەككى لە ژن و مىردەكە بىت.

۲. پەشت گۆى خستنى يەككىيان لەلايەن ئەۋى تەروە، بە مەبەست بىت يان بى مەبەست.

۳. خراب بەرپەۋىرىنى پەيۋىنەى نىۋان (ژن و مىرد) يان بەرپەۋىرىنى بەشپەۋىمەكى لاسەنگ
 ۋەك ئارمىۋى زۆرى يەككىيان بۆ ئەۋى دىكە، يان دوور گەۋتەۋەى زۆر و بى پاساۋى يەككىيان
 بۆ ئەۋى دىكەيان.

۴. سەربەخۇ بوۋى يەككىيان لە داھاتدا، واتە يەككىيان ۋەك سەربەخۇ بۆ خۆى بۆى،
 ئەگەرچى ھەردوۋىيان لە ژوورىكدا پىكەۋە بۆين.

۵. بىردنە دەرەۋەى نەينى مال بۆ كەسوكار و ھاۋىيان ئەگەرچى بۆ ئامۇزگارى و پەند
 ۋەرگىرتنىش بىت.

۶. بەشدارپىكرىنى لايەنى سىيەم لە گىرگىرت و كىشەكانى نىۋان خۇيان (ژن و مىرد).

۷. نەمانى خۇشەويستى يان نەزانىنى جۈننىيەتى دەرپرېنى ئەو خۇشەويستىيە بۇ يەكتەر لە رىگەى جۇراو جۇرمو.

۸. بە ئەنقىست پىشت گوى خىستى بۇنە گىنگەگان، كە بۇ ھەردووكيان جىنى گىنگى بىت (رۇزى لەدايك بوون، رۇزى ھاوسەر گىرى...ەتد).

۹. رىز نەگىرتى لە يەكتەر و بە سووك سەپرگىرىنى تۈناناگانى يەكتەر.

۱۰. سەرزەشتى زۇر و دەرختىنى كەم وگورى بەشىۈمەكى بەردەوام و ھەمىشە باسگىرىنى لايمەن خراپەگانى يەككىيان لەلايمەن ئەوى دىكەمیانەو.

۱۱. زۇر كىردن لە مېرد لەلايمەن ژنەو بۇ ئەوى كە زىاد لەتۈنانى ماددى خۇى ئەرك بىدات بەسەرىدا.

۱۲. شۈپنكەوتنى ئارەزوو و خىانەتى ھاوسەرگىرى كە مېردەكە ئەنجامى بىدات.

۱۳. ھەپشە تەلاق، كە زۇربەى جار مېرد ەك شىپىرېك لەسەر مىلى ژنەكەى داپىنەت. يان بەردەوام داواكردن لە ژن بۇ ئەوى بىرواىمەو بۇ مالى باوكى. ئەم ھەپشانە زۇر بەخىرايى ژيانى ھاوسەرگىرى كۇتايى پى دەپنەت و تىكى دەدات.

باسى دووم: پۇلىن كىشى ھۆكۈمەتلىك كىشىلىك ھاوسەرگىرى لەيلىن زاناينى كۆمەلئاس و ئابوورى و دەروناىسەۋە

ھىچ خىزانىك نىيە كىشىلىك تىدا نىيەت، زۇر جار ئەۋ كىشانە بىچوۋىن و سوۋدى ھەيە
دەيىت ھۆكۈمەت بۇ شىكلى ھەندى رۇتېنىيات و زىاتىر لىك تىگەشتىن، بەلام بەردىۋامى كىشى
گەۋرەۋىنى دەيىتە ھۆى شىۋانى ژيانى خىزان، ئەۋ كىشانەش لە گشت وولاتانى جىھان باۋمە لە
ھەمەۋ ئاستەكلىك كۆمەلەيتى و رۇشنىرى و لە ھەمەۋ گات و ساتىكدا، خۇيان لەم ھۆكۈمەتلىك
خوارمە دەيىنەۋە:

بەكەم : ھۆكۈمەتلىك ماددىيەكەن.

بارودۇخى گرانى ژيان و زۇرۋىنى پىداۋىستەكلىك خىزان و مىندال ھەردو ھاوسەر ھەۋل
دەمەن بۇ دەستەبەركەن و دىنىابوۋى ژيانى ھاۋىش، ئەم ھەۋلەن وماندوبوۋىش زۇر جار
دەيىتە ھۆكۈمەت بۇ كىشە دەستەۋىن. ئەۋ جۇرە كىشانەش بە ئاسانى چارەسەر ئاكرىن ئەگەر
ھەردوۋا بىكەۋە گەۋگە ئەكەن تاۋىكە بە جۋانى لە بارودۇخى يەكترى تىگەن و ، باۋمە
پىكرەن ھەيەكەن بە ھەۋل و ماندوبوۋى ئەۋى تر بۇ دابىنەكەن پىداۋىستەكلىك خىزان و
گۈزەرنى باشىر بۇ مىندەكەن. بۇيە پىۋىستە ھەردو ھاوسەر بە گۈيرە تۋانە دارايى خۇيان
خەرجى بىكەن و خۇيان بىگۈنچىن ئەگەل بارودۇخى ماددى خۇيان، ھەيە ھەۋل بەدەن بۇ
دۆزىنەۋى سەرچاۋى تىرى دارايى.

دووم: الغيرة:

ھەلگەرنى غىرە و دىپىسى يەكەن بەرامبەر ئەۋى تىرىان يان ھەردوۋىكەن بەرامبەر بە
يەكترى، ئەۋەش سۈشتى ئادەمىزادە زۇر بەئاسانى ئاتۋانرى بىگۈرە، بەلام دەۋانرى خۇيان
لەۋ كىشە دەرياز بىكەن بە موراۋات و پىزگەرن لە ھەست و نەست و خواستى يەكترى و زىاتىر
لىك تىگەشتىن و پۈۋىكەنەۋى ھۆكۈمەتلىك.

سەيەم: جىۋاۋى زۇر لە نىۋان يان و بىكەۋە نەگۈنەن:

زۇر جار دەيىنەن جىۋاۋى زۇر ھەيە لە نىۋان ھەردو ھاوسەر لە ئامانچ و خواست و
جۇرى خۋاردن و داب و نەرىت و ھەندى ھەلەۋىكەۋى رۇۋانە ئەمانەش دەيىنە ھۆى كەۋتەۋى

كىشە. چارەسەرى ئەۋەش دىمكىرىت بەۋەى رېزى لە ئامانچ و ھىۋايەتى يەكترى بىگرن و گائە بە يەكترى نەكەن كاتى بوۋنى جىياۋزى لە ھەندىك ھەلسوكەوت، چۈنكە ھەرىيەكەن لەۋانەيە لە شۈيىنىكى جىياۋزو ناۋ ژىنگەيەكى جىياۋز گەۋرە بوۋيىت ئاۋا بە ئاسانى ناتۋانرى لەسەر يەك كۆپى بىكرىن لە سىقات و ھەلسوكەوتدا، ۋە دىتۋانرى يەكەن بۇ ئەۋى تر تەنازول بىكات، ۋەيان گونجان و سازان لە نىۋانەيان دروست بىكرىت.

چۈرەم: ئاگۇكى لەسەر كارو شتە سەرمەكەكان :

پىكەۋە ژيان واتە پىكەنى ئامانچەكان بە يەكەۋە، بەلام زۇرجاران دىبىنىن لە ئامانچە سەرمەكەكاندا ھەردوۋ ھاسەر ئاگەنە يەكترى و ھاۋ راۋ ھاۋ بىر نىن ۋەك كرىنى خانوۋ، شۈيىنى خانوۋ، ۋەيان يەكەن ئامانچى دروستكرىنى خانوۋە بەلام ئەۋى تىران ئامانچى لە پارە كۆكرىنەۋە كرىنى سىيارەيە، ئەۋا لىرە كىشە دروست دىبىت، بۇ چارەسەرى ئەم جۇرە كىشانە ئەۋا پىۋىستە ھەردوۋىكان بە جدى لىكۆلىنەۋە بىكەن لەۋ بابەتەۋ بىخە بەرچاۋى خۇيان لە ئىستاۋ داھاتوۋدا كام ئامانچ و بەرنامە بۇ خۇيان ۋەندالەكانەيان سوۋدى زىاتەرە لە بەرژەۋەندىياندايە.

پىنچەم: مەندوبوۋنى ۋەشارى دىروۋنى:

مەندوۋ بوۋنى ۋەشارى دىروۋنى لە سەر ھەرىكە لە دايەك ۋىاۋك بەھۋى كارى رۇژانەيى دىروۋە ناۋى مال ۋە چاۋدىرى و پەروردەنى مەندال زۇرجار دىبەنە كىشە لەناۋ خىزان. چارەسەرى ئەۋ بابەتەش ئەۋەيە كارى دىروۋە مائەۋە جىياىكرىتەۋە ھاۋكارى يەكترى بىكەن و ھەرىيەكەن تەقدىرو رېزى مەندوبوۋنى ئەۋى تر بىكرىت.

شەشەم: بەسەربىرنى زۇرەيى كات لە دىروۋە مال:

بەسەربىرنى كاتىكى زۇر لە دىروۋە مائەۋە لەلايەن يەكەك لە ئەندامانى خىزان يەكەكە لە كىشە سەرمەكەكانى نىۋان ھەردوۋ ھاسەر، ھەرچەندە ھەر يەكەك لە تاكەكانى خىزان تايبەتەندى خۇي ھەيە لە ژيان، بەلام پىۋىستە گىرنگىش بىدرىت بە پىكەۋە ژيان و ھەستى لايەنى تر. چارەسەرى ئەۋەش دىمكىرىت بە دروستكرىنى ھاسەنگى لە نىۋان كارى تايبەت و چۈۋنە دىروۋە لە نىۋان ژيانى ھاۋبەشى ناۋ خىزان كە بە پەزەمەندى ھەردوۋ لا بىت.

كىشەكانى خىزان زۇرن و ھەر بەردەۋامىش دىبىت تاۋەكو ژيان لە سەر زەۋى بەردەۋام بىت، بەلام دىبىنىن ھەندىك خىزان ژيانى ھىمەن و ئاسوۋە ترە لە ۋانى تر.

دەتوانرى كىشەكان بۇسى تەوهر دابەش بىكرىن

تەومرى يەكەم: لە روانگەى پىاومكەوھ:

- ۱- ئافرىتمكە تەقىيرو پىزى ماندىبوون و كارى ھاوسەرمكەى ناگرىت لە دەرەوى مان .
- ۲- ئافرىتمكە موراعاى بارى داراىى و ئابوورى ھاوسەرمكەى ناكات.
- ۳- جىاوازى لە ئارمىزوى ئافرىت و پىاو لە ژمارمىك لە بوارمكەى ژيان وەك خواردن ، جل و بىرگ، ئامانجەكانى تر.
- ۴- ئافرىت كاروبارى خىزان و منداڵەكان پىشگوى بخت.

تەومرى دووم: لە روانگەى ئافرىتمكەوھ:

- ۱- ناكۆكى نىوان ئافرىت و دايكى پىاومكەى (خەسووى).
- ۲- دەستپەردانى پىاو لە كارى مالمەو زىاد لە پىوېست.
- ۳- بەسەربردنى كاتىكى زۆر لەلايەن پىاومەو لە دەرەوى مان.
- ۴- جوىنى ئاشرىن بە ئافرىت بدات لە بەرامبەر منداڵەكان.
- ۵- نزمى ئاستى رۆشنىرى و كۆمەلايەتى پىاو بە بەراورد لەگەن ئافرىتمكە.
- ۶- ئافرىتمكە نەتوانى ھاوسەنگى دروست بىكات لە نىوان كارى دەرەوى مان پىداوېستىەكانى ناو مان.

تەومرى سىيەم: ھۆكارە ھاوبەشەكان

- ۱- زالبوونى سۆزو بەرژمەندى كاتى ھەلبىزاردنى ھاوسەر لەلايەن ھەردوو لاوھ.
- ۲- نەگونجان و لىك تىنەگەيشتن بە ھۆى دوورى تەبىئەت و بىرو باومر.
- ۳- دوورى و جىاوازى لە ئوسلوب و جۆرى پەروەردىگەردن لە نىوان دايك و باوك؟
- ۴- كىشەى ئابوورى.
- ۵- درۆگەردن لە گەن يەكترى.
- ۶- دەست تىومردانى كەس و كارى ھەردوو لا لە ژيانى رۆژانەى خىزان لە سەر گشت بابەتە بچوك و گەورەكان.
- ۷- غىرە كەردن بەرامبەر بە يەك.
- ۸- جىاوازى تەمەن.

۹- ھەسودى و ئەنانىيەت (ئىرمىيىي و خۇيىستىن).

۱۰- ھەبىوونى گىتوگۇي بەردەوام لە نىوانىياندا.

۱۱- ئارمىزووگىرنى ھەبىوونى مىندالى زۆر.

۱۲- ھەست نەگىردن بە لىپىرسراوئەتى.

۱۳- لىك تى نەگەيشتىنى يەكتىرى.

۱۴- بىرىنە دەرمەوى نەپنىيەكانى ناو مال.

۱۵- خەرج گىرنى پارە بە خۇپايى.

۱۶- خۇ سەپاندىن و مال سالىرى.

۱۷- ناپاگى گىردن بەرامبەر بە يەكتىرى.

ھەروەك باسما گىرد ئەو كىشانە دروست دەپن، بەلام گىرنگ ئەمەيە ئەو لايەنە بەرپەرسە ديارى بىكەين بۇ چارەسەرى ئەو كىشانە، ئايا دادگاۋ قازىيە، يان رىنخىراۋەكانى كۆمەلگەي مەدەنيە، يان لايەنە حىزىيەكانى و يان مامۇستاۋ مەزگەۋتەكانى يان سەرۆك عەشیرەت و پىاۋە ماقولەكانى. لە ئىستادا دەپىنىن جۆرى كىشەكانىش جىياۋازن لەگەل سالىنى پابووردوۋ لەبەر گۆپانى بارى سىياسى و ئابوورى و پەيۋەندىيە كۆمەلەيتەكان لە عىراقدا. بۇيە پىۋىستە زۆر بە وردى دراسەو لىكۆلىنەۋە بىكرىت لە سەر ووردەكارى كىشەكەو ديارىگىرنى ئەو لايەنەي تۈنەي ھەيە كە كىشەكە چارەسەرو بىنې بىكات، نەۋەك بەرمە ئاقارىكى تىرى حىزىبى و سىياسى بىبات و ھەندى تىر كىشەكەو بىرىنەكان قوۋلتر بىكرىتەۋەو جىياۋونەۋەو كۈشتىن و مال كاۋلگىردن و سەرگەردانى مىندالەكانى بەدۋادا بىت.

باسى سىيەم : باسكردنى سى كىشە بۇ زياتر پوون كىردنەۋە

۱- دوورى وجياۋازى لە ئوسلوب و جۇرى پەرومىردەگىردن لە نيوان دايك و باوك؟

لە زۇربى خىزانەكاندا دوورى و جياۋازى ھەيە لە نيوان چۆنىمىتى پەرومىردەگىردىنى مىندالەكان، ۋە ھەروھە چۆنىمىتى سزا دانىيان كاتى ھەلەستىن بە كارىكى نا دروست، بۇ دەۋونە باوك بەتونىدى سزاي مىندالەكە دەتات، بەلام دايك دەلى: ئەۋ كارى ئەۋ مىندالە ئەنجامى داۋە كارىكى سىروشتىمە مىندالان زۇربى ئەۋ جۇرە كارانە ئەنجام دەمدىن بۇيە پاگانىمى بۇ دەۋۇزىتەمە، لەمەدا ھەردوگىيان نەيانتوانىيە بە شىۋىمىكى دروست مىندالەكە پەرومىردە بىكەن. نا لەۋ جۇرە جياۋازى پەرومىردىمى يە كىشە دروست دەبىت لە نيوانىيان و مىندالەكانىش سەرگەردان دەبن. دروستىمەكى ئەۋمىيە : كاتى مىندال كارىكى باشى ئەنجامدا ئەۋا پاداشتىكى بىچووك و گونجاۋ بىكرىت و ھانى ئەۋى بىلى بىردەۋام بىت، ۋە ئەگەر ھەلەمىكى كىرد ئەۋە سزايەكى ۋى بىلرىت كەۋا سوۋدى بۇ ھەبىت و ئەگەر پەتەۋە سەر ئەۋ كارە جارىكى تر.

۲- ناكۆكى نيوان ئافرىت و دايكى بىۋامەكى (خەسۋى):

ئەۋ كىشەمىيە زۇر پوۋدەت لەۋ كاتى دايك و باوك لەگەل كۆرەمكى و ھاوسەرەمكى لە يەك مالىدا دەزىن، چۈنكە دايك زۇر جاۋى لەسەر كۆرەمكىمە ھەر حىسابى جارىنى بۇ دەكت كەۋا مىندال بۈۋوم بىردەۋام بە دۋى ھەنگاۋەكانىمىتى، كە دەچىن بۇ شۋىنەن ئەۋىش لەگەلىياندا دەۋرات (بۇ بازار، سەردان، سەيران) ئەمەش ۋا دەكت ھاوسەرەمكى دىگەران بىت، ۋى بۇ دەچىت كەۋا ئەۋە پىشۋىلى مەفەكانىمىتى و ئازىدى لىزەۋوت كىردە و دەست ۋەردانە لە كارۋبارى ژيانى ئەۋ ۋەك تاك و ۋەك خىزان. ئەۋ دوو ھەلسۈكەۋتە جياۋازە ھەردوگىيان ھەلەمىيە، چۈنكە پۇلى دايك لە پەرومىردە سەرزەشت كىردن تەۋا دەبىت پاش ئەۋى كۆرەمكى پىرۋەسى ھاوسەرەگىرى ئەنجامدا، ۋە ئىستا ژيانى تەبىمىتى ھەمە لىپىرسراۋىمىتى ھەيە بىسەر ھاوسەرى و مىندالەكانى و دايك ۋەسى و چاۋنىر نىيە بىسەرىمە، ھەروەك چۇن ئەۋ كاتى خۇى شۋى كىردو بۈۋە خاۋنى مالى خۇى و باۋكى لىپىرسراۋىمىتى لى سەندراۋە بە ھەمان شىۋەش ئەۋ پۇلى لە بىرپۇمىردىنى مالى كۆرەمكى نەماۋە، تەنھا لەسەر مىندالەكان پىۋىستە كەۋا پىزى بىگىر و بە جۋانترىن شىۋە پەقتارى لەگەلدا بىكەن، ۋە پىۋىستە ئافرىتەكەش ھەست بىۋە بىكات كەۋا ئەۋ دايكە بە دوور كەۋتەۋەمى كۆرەمكى و ھاوسەرەگىرى بۇشاۋىيەك لە ژيانىدا دروست بۈۋە ماۋىمىكى دەۋىت تاۋەكو لەگەل ئەۋ ژيانە

نوييه راييت، وه نا بيت نافرتمكه ئەومىنە خۆپەرست بيت و پياومكه له مالى باوكى و سۆزى دايكى دابريت، بەلگە پىويستە ريزيان بگريت و خزمەتيان بکات و چاوپۆشى بکات له هەندى قسەو کار که دميکات وەک گەورمىهک و دايكى خۆى سەيرى بکات و هانى پياومکەى بدات کەوا چاودىرى دايک و باوکى بکات و خزمەتيان بکات، تاومگو لەلايەن دايکەمکەوه ئەو هەستە دروست ببیت کەوا خيزانى کورپەمکەى وەک کچى خۆى وايه له خزمەت و ريزگرتنيدا. وه هاوسەريش ئەوه له بىر ئەمکات کەوا خۆشى وئاسوودەيى دايكى مێردمکەى رەنگەمکەتەوه لەناو خيزان و لەمکاتى بەسەر چوونى تەمەنلدا بەهەمان شێوه خۆشى بەو بارمدا تێپەر دەبیت.

۲- مەملانى له نيوان هەردوو هاوسەردا:

عینادی کردنى هاوسەرمگان و دانەبەزین لەسەر قسەو بىرو فيکرى خۆى و ئەومى له مێشکيدا به هەر ئەو به راست بزانى و نەتوانى وشەيمکى خۆش و نەرم و نايان بەکار بهيئيت، ئەوا کيشە دروست دميکات هەرچەنە له پرومگانی ترمەوه ئەو خيزانه گونجاو بن. پىويستە لەو کاتانەدا هەر يەکیان ئەگەر لەسەر هەلمبوو ئەوا دان به هەلەمکەى خۆى بنى و به تنازلى دانەنى، وا نەزانى ئەو دابەزین و دان پێنانه له کەسايەتى و کەرامەتى دەهيئيتە خوارمەوه، بەلگە به پێچەوانەوه بەرزى و هەزىلەتە (الاعتراف بالخطأ فضيلة)، جا ئەو دان پێنانه ج لەلايەن نافرتمکەوه بيت يان لەلايەن پياومکەوه بيت. وه دعتوانن بۆ چارەسەرى ئەو جۆرە کيشانە دانیشتيکی هێمانەموو گفتوگۆيمکى لەسەر خۆ بکەن و بىرو راي خۆيان بگۆرەنەموو له يەکتري تێکبگەن بەمەش دميکەنه چارەسەرى کيشەگان و له ئەنجامدا بۆيان پروون دەبیتەوه کەوا وەرگرتنى بىرو راي يەکتري زياتر له واقعان نزیک دميکاتەموو دليان زياتر ئاسوودە و ئارام دەبیتەوه بەرامبەر به يەکتري و خيزان دميکەوتە ناو گوشيکى پر له خۆشەويستى و نەرم و نايانى وگەشه سەندن.

پىويستە هەردوو رەگەز نێرو مى بزانن کەوا پاراستنى ئاسوودەيى و نەهيستنى هەلەوشاننەموو خيزان خالتيكى زۆر گرنگه له ژيانى کۆمەلگەو کيانى نيشتمان، چونکە کۆمەل و نيشتمان يەکەى سەرمکيان بریتيه له خيزان، به توندو تۆلى خيزان کۆمەلگە دوور دميکەوتەوه له تاوان و بەردەشتى و پشيو دەروونى و نا هاوسەنگى و هەلەوشاننەموو. هەر وەک شاعیر دەلى:

نەتەوه بریتيه له خورەموشت	ئەگەر خورەموشتى ئەما ئەوا خۆشى نامينى
بئما الامم اخلاق ما بقيت	فان نهبأ اخلاقهم نهبوا

بۇيە زۇر پىنويستە لەسەر ھاوسەرمەكان خەمى كۆمەلگەو نەتمەوى خۇيان بىت و لەبەر
بەرژەومەندى خۇيان و سوورىوون لەسەر پاي خۇي نەبىتە ھۇي تىكدانى كۆمەلگەو سەرگەردانى
نەومەكانى دواپۇزى گەل ومىللەت.

باسى چوارەم: ھاوسەرگىرى ئەلىكترونى و لايەنى نىگەتىقەكانى ئەو جۆرە

ھاوسەرگىرىيە

بەرز د. عمر بەتى لەسر ئەم بابەتەو دەلى:

• لەگەن بۆلۈپونەوئى ئىنتەرنىت لەناو توپۇزى لاواندا، يەكتر ناسىن و ھەز لەيەكتر كىردن و ھاوسەرگىرى ئەلىكترونى پەيدا بوو و دايكان و باوگان پۇلپان لەم پىرۇسەمەدا كەم بۆتەو.

• بە پىنى ئامارىك لە ھىندىستان لە سالى ۲۰۰۶ دا زىاتر لە ملىۇنىك كوپ و كچ لە رىگەى ئىنتەرنىت و دوور لە دايك و باك و كەسوكار ئاھەنگى ھاوسەرگىرىان ئەنجامداو. ئەم پىزىمە لە بەرزبۈونەوئەدايە و مەزىندە دىكرىت سالاڭە بەرزىمى ۲۰% لە ھىندىستان زىاد بىيىت. لە ولاتى چىنىش ئەم جۆرە ھاوسەرگىرىە سەرى ھەلداو. لە ئىسپانىيائىش زىاتر لە ۴۰۰ ھەزار كوپ و كچ لە رىگەى ئىنتەرنىتەو بەيەك گەپشتوون.

• شارمزاپەكى ئەم بوارە پىنى واپە ئەم جۆرە ھاوسەرگىرىە نىشانەى نەمانى جىاوازى و كەلەبەرى چىناپەتى و زمان و نەتەو و داب و نەرىتە كە لەپراپىردوودا پىگىرىوون لەبەردەم ئەم پىرۇسەمەدا.

• ئەم جۆرە ھاوسەرگىرىە سەرگەوتتو ئەگەر ھەردوولا بەشىۈمەكى راستەقىنە و بىنى زىادەپۇزى باسى يەكترى بگەن.

ھەنگاومكانى ئەم ھاوسەرگىرىيە:

• يەكترناسىن لە رىگەى تۇپى ئىنتەرنىتەو.

• پاشان كوپمەكە داوا لە كچەكە دىكات شوى پىنى بىكات. ئەگەر كچەكە رازى بوو پەيۈمەندىكە بەھىزتر دىبىت و لە رىگەى ئەم ئاۋانسانەو بەيەك دىگەن.

لايەنە خراپەكانى ئەم جۆرە ھاوسەرگىرىيە:

• ئەگەر كوپ و كچەكە لە دوو ولاتى جىاواز بىن ئەموا ھەستى نەتەوئى و نىشتەمانيان لاواز دىبىت.

• ئەم جۆرە كەسانە پەيۈمەندىان بەكەسوكارەو نامىنىت و لە خەپالى و دىلەراويلكەدا دىزىن.

• ئەم جۆرە كەسانە دواى ئەموى دىگەپىنەو بۆ واقەى كۆمەلگا تووشى دىلشكاوى و خەمۇكى دىبىن.

باسى پېنجەم: ھەندىك لە ئوسلوبى كىرەرى بۇ چارەسەرى كېشەى ھاوسەرگىرى

بەكەم ھۆكار بۇ خۇشەختى خەيزان بىرەتتە لە گوپراپەلى كىرەن بۇ خەى ھەرومەردگارو ھەرمەنەكانى جا بە كىرەن و نەنجامدان بىت پان بە نەكەرن و دووركەوتنەوە بىت، بە پېچەوانەوە نەنجامدانى تاوان و گوناھ و دووركەوتنەوە لە بەرنامەى خوا ھۆكارە بۇ سەرھەلەدان و گەشە سەنەنى كېشەو ناكۆكى لە ناو خەيزان. زۆر جارەن كېشەكانى ناو خەيزان خەرو چاكەى پېو بەنە نەگەر بىتوانىن عىرەت و بەندو نامۆزگارى لېومەر بگىرن، وە نابىت ھەموو كات تەنھا لايمەنە سەلبى و خراپەكانى و مەبگىرن بەلكو لەوانەىە لە داھاتوودا خەرى زۆرى پېو بىت چەنكە نابىت ھەموو شتەك تەنھا بە رووكەش و مەبگىرن بەلكو مامەلە كىرەن لەگەلى بە شىنەى و ھەىنى و قەوولى تاومكو سوودى لېومەبگىرن. ھەروەك ھەروكى ھەزەرتى موسى و پەوۋە چاكەكە كە لە رووكەشەو ھەمووى كارى نا دروستە، بەلام لە رووكەى تەروە پەرى بوو لە ھەكەمەت و كارى سەرسوۋرەتەنەر. ھۆكارى كېشەكانى ناو خەيزان ھەپانە ھۆكارى ئاپن و كۆمەلەپەتى و ئابوورى و نەفسى و كەسەتتى پە.

پېوېستە لەسەر ھەردوولا بە ھەوېكى واقىمى پانە تەماشائى ناكۆكى و كېشەكانى ھاوسەرگىرى بەكەن، زۆرى ئەو كېشەنەن وا دەكەن ھەردوولا دەست بەكەن بە گەتوگۆو بېروا گۆرپەنەوۋە گەپشەن بە ئاپەتتىكى ئاسوودە.

خالى گەنگ بۇ پەپادە كىرەن:

١- بى گومان وشەى تەند و دەستەواژەى بىرەندەرگەر دەنگدانەوۋەى خەى ھەپە، لە دوائى چارەسەرى كېشەكەش بەتەپەتتى ئەوانەى بەرگەوتەى پەستەوخەى ھەپە بە پەپەندەپە عاتقى و سۆزدارەكان كە لەناو ناخى مەوۇدا زۆر دەمەنەتتەوۋە، بۆپە دوور كەوتنەوۋە لەو وشەو دەستەواژانە زۆر پېوېستە.

٢- خە بى دەنگ كىرەن و دەلام نەدانەوۋە ھۆكارەكە بۇ چارەسەرى كېشەكە بە شەوۋەپەكى كاتى، بەلام نەگەرى سەر ھەلەدانەوۋەى ھەپە لە داھاتوودا، چەنكە لەناو سەنەو مەشكدا شەپنەوۋارى ھەرمەوۋە. چارەسەرى ئەو كە لە بىر بگىرەت بە پەكجەرى بەسەرىدا نەچنەوۋە، پان دانىشتەنى بۇ بگىرەت بە دەتتىكى پاك و دەرونتىكى ئاسوودە تا چارەسەرى بۇ دەدۆزەوۋە.

٣- دووركەوتنەوۋە لە ھەموو ئەو ئوسلوبانەى كە دەپەتە ھەى سەرگەوتەنى لاپەك بەسەر لاپەكەى تەردا، چەنكە ئەمە كېشەكە قەوۇتەر دەكات و پەك و پەشەى زىاتەر دادەكەوتى. وەك ئوسلوبى

گالتە پىكىردن و بە كەمزانين، پان ئىنكارو بىرپەرحدانمەو. لە عەبدالە كورپى عمرو دىگىپىتەمەو
كەوا پىفەمبەرى خوا ﷺ وشەى ناشايستەى بەكار نەھىناو بەرامبەر بە كەس و دەپىزەرموو؛
باشترىنتان خاومەن جوانترىن پەموشتە. بوخارى گىراپىتەمەو.

ھەرومھا عائشە دايكىلى مۇسلمانان لە پىفەمبەرى خوا ﷺ دىگىپىتەمەو : شۇنى خراپترىن
كەس لە پۇزى دوايى شۇنى ئەمە كەسەپە كەوا خەلگان لىي دوور بىكەمەنەمەو تاومكو لە خراپەگانى
خۇيان بىپارزىن.

ئەنەسى كورى مالك دەلى: زياتر لە ۲۰ سال لە خىزمەتى پىفەمبەرى خوادا ﷺ بووم پۇزىك
پىي نەوتەم بۇجى وات كەرد پان بۇجى وات نەكەرد، پان بۇجى ئەمە كارەت جى ھىشت پان كەرد.

۴- تىگمىشتەن لە بىنەوان و سەرخاومى كىشەكە و كارىگەرى لەسەر ھەردوولا، چۈنكە بىي
گومان ناكۆكى نيوان دوو خۇشەويست و ھاوسەر كارىكى قورسە و زۇر گىرىي دەرونى و ناھاوسەنگى
دروست دەكات، بۇيە پىويست دەكات لىي تىبگەيت.

۵- دوور كەوتنەمەو لە خۇ بەگەورمەو زل زانىن بە ھۇي پارمەو پەگەزو جوانى و ناستى
خويندەوارى و ھۇزو خويش. ئەمەش ھۆكارىكى سەرمەكى كىشەگانە.

۶- نا بىت بە پەلە بىپارى كۆتايى بىھىت و وشەى بەلىي پان نەخىر بەكار مەھىنە تاومكو
كىشەكە بە جوانى تاوتوى نەگەى و ھەلسەنگاندنى بو نەكەيت.

ھەنگاۋى پېئويستى:

- ۱- پېئويستە ھەر يەك لە ھاوسەرمكان بە شېۋىمىكى پوون ئەۋى لە دايەتى باسى بىكات و بەنيازى خۇى بەجۋانى و پاستەوخۇ باس بىكات، ئەۋە ھۆكارە بۇ لابرېنى گومانى لىك تېنەگمىشتن و ئەۋە كات كېشە پرونادات، چونكە خۇى لە خۇيدا كېشە نەبوۋە بەلگو لىك تېنەگمىشتن بوۋە.
- ۲- گەرپانەۋە بۇ لاي نەفس و ئارموزو و موخاسەبە كىردنى لەسەر ئەۋە كەم و كورپانەى كە ھەمىتى بەرامبەر بە خولقېنمرو پەرومردگار، ئەمەش وا دىكات زۇر بە ئاسانى لە ھەلەمى ھاوسەرمكەت بېۋورى و ئەۋەش باشتىن و گەۋرەتېن عىبادەتە.
- ۳- زانىنى ئەۋە پاستىمە كە ھەر بەلاۋ موسىبەتېك توۋشى مەۋۇ دېت بە ھۇى گوناھەكانىيەۋىتى، گەۋرەتېن موسىبەتېش ئەۋەبە بىكەۋىيە ناۋ ناخۇشى و ناكۇكى لەگەل ئەۋە كەسەى كە خۇشت دەۋىت ئەۋەش ھاوسەرمكەتە. ھەروەك مەمدى كورپى سىرىن دەلى: مەن گوناھى خۇم دەزانم لە خولقى ھاوسەرمكەم و ھەلسوكەۋىتى ۋلاخەكەم.
- ۴- نەھىشتىنى بىلاۋ بوۋنەۋى دەنگۇى ناكۇكىەكان بۇ دەرمەۋى چۈۋرچىۋەى دۇست و خزمە زۇر نىزىك و دىلسۇزماكان.
- ۵- دىارېكردن و دەست نىشانكردنى بىنەپىتى ناكۇكىەكەم چىكردنى ھەۋلەكان بۇ چارەسەرى و نەگەرپانەۋە بۇ ناكۇكىەكانى كۇنى بەسەرچوۋمكان پان ناكۇكىە سادەكان و ھەلدانەۋى لاپەرە كۇنەكان.
- ۶- نا بېت ھەر يەكېك باسى كېشەكە بىكات بە گۈپىرى تېگەمىشتىنى خۇى و پاي خۇى بە دروست بزانى كە گومانى تيا نېمە پېئويست بەۋە ناكات دانىشتن و گەۋگۇى بۇ بىكرىت، ئەۋە جۇرە بېرگىرنەۋانە وا دىكات چارەسەر زۇر ئەستەم بېت و ھەر لە لانكەۋە پىرپارى خىنكانى بۇ دەمرگراۋە.
- ۷- لە سەرمەتاي كېشەكە دەبىت خالە باش و چاكەكانى ھەرىيەكان باس بىكرىت و ئەۋەنى تر بەلاۋە بىرئى تاۋمگو دل ئارام و ناسوۋدە بېتەۋە و شەمىتان دوۋر بىكەۋىتەۋە نەفس و ئارموزوۋش ھەندىك دابەزى ۋەتمازول بىكات، ھەروەك خۋاى پەرومردگار دەفەرمۇى (ولا تتسوا الفضل بىنكەم). ھەروەك ئەۋەبە يەكانى بىت لە سەرمەتاي قەسەكانى مەن ھەزل و چاكەى تۇ لە بىر ناكەم لە و شتانە ۋەك، ۋە تۇش زۇر خالى ئىجابىت تىايە و خالە ھاۋبەشەكانىشمان زىاتەرە لە خالە

ناكۆكەيەكان ، ئەم قىسانە ۋا دەكات لايەنى بەرامبەر توورپىيەكەى دابىرگىتەۋە و ناكۆكەيەكە بە ناسانى چارەسەر بىكرىت.

۸- نا بىت تەنھا چاۋت لەسەر مافەكانى خۇت بىت و گەۋرەى بىكەيت و داكۆكى لەسەر بىكەيت و نەچىت بەلای ئەركەكانى گەۋا لەسەرت پىۋىستە ئەنجامى بىدەيت.

۹- دان پىنان بە ھەلەكان پاش پوونبوونەۋەى و زۇر داكۆكى نەكرىن لەسەرى ھەلە نىيە. ئەمەش بەراستى بوپىرى و ئازايەتى و مەنەى دەۋى لە ھەر يەكەيان كە ئەم گارە بىكات. ۋە پىۋىستە لايەنى دوۋەم سوپاسى ئەم ھەلۋىستەى بىكات و بە گەۋرەى بىگرى (دان پىنان بە ھەلە خىرتەرە لە درىزەمدان بە باتىل و نەنگى)، ۋە دان پىنان بە ھەلە پىگەى راست و دروستە و نابىت بىبىتە ھۆكارىك بۇ لايەنى دوۋەم كە فشار بىخاتە سەر لايەنى يەكەم پاش دان پىنان بە ھەلەكەى، بەلگو دەبىت بىبىتە خالىكى گەشاۋە لە پەيۋەنىدەكانى ھەردوۋلا بىخىرتە ناۋ بەراۋ و تۇمارگەى چاكەكان و ھەردەم باس بىكرىت.

۱۰- ئارام گرتن لەسەر ھەندىك خوۋ و تەبىعات كەۋا لە نەفس و فەترەتى ئافرىت پەگى داكوتاۋە ۋەك (غىرە). عائشە دايكى ئىمانداران دەگىرپىتەۋە كەۋا (صفىيە) دايكى ئىمانداران خوارەندىك بۇ پىغەمبەرى خوا ﷺ دەنپىرى كە بەلاۋە خۇش دەبىت و ئەمەش دەفەرمۇى (نەم دىۋە كەس ۋەك صفىيە خوارەندى باش دروست بىكات)، كاتى عائشە گۈنى لەم و تەبىيە دەبىت قاپەكە دەشكىنى و خوارەندەكە دەپزىنى. نسانى و ئەمبە داۋد و ترمىزى گىراۋيانەتەۋە. لىرەۋە بۇمان دەردەكەۋىت كەۋا ھەندىك ھەلس ۋەكەۋت ھەيە لەناۋ ناخى مرۇفدا پەگى داكوتاۋە و گۇرپىنى ئەستەمەۋ كاتى زۇرى دەۋىت بۇيە پىۋىستە ئىعتبارى بۇ دابىرى و بە ھەند ۋەربىگرى.

۱۱- رازى بوون بە بەشى خواۋ قىسمەت و تەقدىرى، گەر شتىكى خىرى بىنى ئەۋا پىۋىستە شوكرانەى خوا بىكات، ئەگەر شتىكى نا پىكى بىنى ئەۋا بىيەنتە پىش چاۋى خۇى كەۋا ھەمۋو كەسىك ۋەك ئەم ۋايەو خىزانى بەبى كىشە نىيە.

۱۲- نا بىت كاتى توورپىيە ھەۋل بىدات ناكۆكەيەكان چارەسەر بىكات، بەلگو ۋاچاكە دۋاى بىخات تاۋمكو ھىمەن دەبىتەۋە دەمارگىرەكەى سارد دەبىتەۋە، چۈنكە چارەسەر كاتى توورپى بىپارەكان دوور دەخات لە راستى.

- ١٣- تەنازول کردن له هەندێک له مافەکان پێویستە، چونکە دەست پێوەگرتنی هەر لایەک بە مافەکانی و بەرمەوا زانیانی هەرگیز ناگەن بەیەک وکێشەگە چارەسەر نابێت.
- ١٤- خۆراهیێنان لەگەڵ هەموو بارو دۆخیکدا، وە هەردوو هاوسەر دەبێت لەسەرەخۆو نارام بێت و بەلە ئەمکات له بپیارو هەلەشمو توورەو داتەنگ و گرژ نەبێت هەموو کات.
- ١٥- پێویستە هەردوو هاوسەر بزانن کەوا ئاسوودەیی و خۆشی ناوخیزان له بوونی سەرمايه و پارەى زۆر نیه، بەلکو ئەو کارە بە تێگەشتن له ژيان و پێکەوتن و گونجای هەردوولا دیتە دى.
- ١٦- چاوپۆشین و لیبوردن له هەلەو لادان و ناگۆکی بچوکی بى مەبەست ، هەروەک وتراوه:
- کەس هەیه بى هەلە و گوناھ بێت؟ کەس هەیه تەنها چاکەکار بێت؟

لەسەر ئەم بابەتمووە بەریز دکتۆر عمر بەتى پەڕۆڤى پەروەردە ئەم خاڵانەى بەلاوه گرنگ بوو بۆ چارەسەرى کێشەکان

پێگا چارهى بههێزکردنى پهيوەندى نێوان هاوسەرگيران:

- زوو چارەسەرکردنى هەڕناگۆکی و شەڕمەنگێک و نەهێشتنى تەشەنەکردنى و پێگەرى له گەورەبوونى .
- باپەخ و گەرنەگى دان بەیەگەرتى و دوورگەوتنەوه له هەرامۆشکردنى یەگەرتى.
- داهاى مالهوه (خیزان) هاوبەش بێت له نێوان هەردوکیاندا دوور لەسەرەخۆیى واتە هەردوکیان بۆ یەگەرت بژین.
- نەبەردنە دەرەوى نەهێنى مال بۆ کەسوکار و هاوڕێیان ئەگەرچى بۆ نامۆزگارى و پەند و مەرگرتنىش بێت.
- بەشدارى پێ نەکردنى لایەنى سێیەم لەچارەسەرکردنى گێروگرفت و کێشەکانى خیزان.
- پەرەپێدان و زیاترکردنى خۆشەویستى بۆ یەگەرت له پێگای جۆراوجۆرەوه.
- باپەخدان بە بۆنە گەرنەگەکان.

- رېزگرتن لىمىكتىر و بايەخىدان بە تواناكانى يەكتىرى.
- دوور كەۋتەنمەۋ لە سەرزەشتىكرىنى يەكتىرى و بەدىارخستىنى كەموگورى يەكتىر.
- زۆر نەكردن لە مېرد لەلايەن ژنەۋە زىاد لە تواناى ماددى خۇى.

هاوسەرگىرى پېشۋەخت وچ تەمەنىك گونجاۋە بۇ ھاسەرگىرى؟

- تەمەنى كوپ و كچ گونجاۋ بېت
- تەمەنىك لەپروۋى عەقلى و ژىرىمەۋ گونجاۋ بېت: ھاسەرگىرى پىرۇسىيەكى پىر ئەرك و بەرپىسىارىمەتى، بۇيە كوپان و كچان ئەگەر توانستە ژىرىيەكانيان گونجاۋ نەبېت ، ئەمە كار دەكاتە سەر ھەئسوكەۋتيان.
- پىۋىستە كوپان و كچان توانا جەستەمىيەكانيان پىگەمىشتوۋ بېت و گەشمى كىرەبېت بۇ ئەۋ كارە.
- پىۋىستە كوپان و كچان توانا و لايمىنى سۆزدارى و ھەلچونەكانيان پىگەمىشتوۋ بېت و گەشمى كىرەبېت بۇ ئەۋ كارە. چۈنكە ئەم لايمەنەش زۆر گرنگە لە پال لايمىنى ژىرى و جەستەمىيدا.
- تەمەنىك تواناى بىرپاردان و بەرپىۋەبىردىنى ھەبېت. بەتايبەتى ھەنىك لە كوپان و كچان ھىرى ئەۋە بوۋنە زۆرتر پىشت بە دايك و باۋكيان بېستىن.
- تەمەنىك تواناى ھەبېت پىۋەپىروۋى كىشەكان بېتەمەۋ. دەبېت كوپان و كچان لايمىنى پۇشنىرى و كۆمەلايمەتياۋ تەۋاۋ گەشمى كىرەبېت بۇ چوۋنە ناۋ ئەۋ پىرۇسىيە.
- تەمەنىك تواناى ھەلگرتى بەرپىسىارىقتى ھەبېت و لەپروۋى ئابوورىمەۋ ھەردوۋلا بتوانن بچەنە ناۋ ئەۋ پىرۇسىيەۋە و ژيانى خۇيان بىنات بىنن.

باسى شەشەم؛ ھەندىك لە سوودەكانى كىشەكانى نيوان ھەردوو ھاوسەر؛

دكتۆرە پەيمان عزت باسى ھەندىك لە سوودەكانى ئەم كىشەكانى بۆ دىكات.

١- خوێندنەموو تىگەمىشتن لە نەفسىمى پەكتى ئاوينەيمەكە بۆ ڕەنگدانەموى ئەو كارانەى كەوا لايمنى تر زویر و دلتەنگى دىكات، وە ئەو شتانەى كەوا دلى پى خۆش دەبیت و ئاسوودەى دىكات، وە ھەرىمەكان شارمزاى ھەلىمى خۆى دەبیت لىى دوور دىكەوتەمو، بەمەش دىتوانن ڕێپروى ژيانيان بەرمو باشتر و دروستتر ببەن.

٢- دىتوانى لە ميانەى ئەو كىشەكان ھەرىمەكان خالە بەھىزو خالە لاوازەكانى لايمنى تر دەست نیشان بىكات، لايمە چاك و خراپەكانىش ديارى بىكرىت.

٣- ھەروەك پارىزمىك و قەلەنىك بۆ داھاتوو، چونكە ھەرىمەكان ڕاژى زانىارى و شارمزاى بەرامبەر بە يەكتر زىاد دىكات.

٤- ھەروەك قوتابخانەيمەكە بۆ ھاوسەرمەكان كە تيايدا فېرى سەبرو نارامى و لىببوردن و دل فراوانى و چاوپۆشى و ڕق جوينەموو دايلۆگى ھىمانەو زۆر شتى تر دەبن.

٥- گەر تەماشاي مێزوو بىكەين دەبينىن زۆر لە زانايان لەبەر بوونى كىشە بىريان كىرەوتەمو كەوا چارەسەرى بۆ بىدۆزەمو، لەوانە تۆماس ئەدىسۆن گەر كىشەى تارىكى و شەمەزەنگ نەبوايە ئەوا ھەركىز بىرى لەو نەمدەگەرمو كەوا كارەبا دروست بىكات، وە ھەنى فۆرد گەر كىشەى ھاتووچۆى نەبایە ئەوا بىرى لە دروستكردنى ئۆتۆموبىل نەمدەگەرمو، ئەونەى زۆرى تىرىش لەو جۆرە زۆرن، ھەروەك دىلەن (ئىعتىياج بوون سەرچامو دايكى داھىنانە).

٦- پەست بەستەن بە زات ، گەرئەمو بۆ (لای خود)، واتە كاتى سەرھەلەدانى كىشە پەنا بۆ خەزم و كەس و كار مەبە ، بەلكو خۆت بۆى دانىشەو ھۆكارى بىدۆزەموو چارەسەرى بۆ ديارى بىكە.

٧- زانايان جەختيان يان لەسەر ئەمو كىرەوو كەوا كىشەى خەزان چارەسەرە بۆ كارەكانى رۆتىنى ناو مال و دووبارە بوونەمو.

٨- ھۆكارىكە بۆ كەمبوونەمو پەرتەو بۆلەى رۆزانەو بەردەوام، ھۆكارىكەشە بۆ ناسىنى كەموكورتى و نەنگەكان.

٩- که مکر دنهوی دهست تیومردانی کس و گاره له کاروباری تاک و خیزان، پشت به ستانه به خود.

١٠- به خوداچوونهوه بهرامبر به گوناهاکان چونکه زۆریه کی شهکان دوور کهوتنهومیه له بهرنامهی خوا و پشتگوی خستنی فرمانمکانیهتی.

﴿ظَهَرَ الْفَسَادُ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ بِمَا كَسَبَتْ أَيْدِي النَّاسِ لِيُذِيقَهُمْ بَعْضَ الَّذِي عَمِلُوا لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ﴾ الروم: ٤١

١١- تافیکر دنهومیه که بو نهوی بزانی تا چ پاندیهک شوکرانه بیژن به رامبر به نیعمه تهکانی خوی گموره ﴿قَالَ الَّذِي عِنْدَهُ عِلْمٌ مِنَ الْكِتَابِ أَنَا آتِيكَ بِهِ قَبْلَ أَنْ يَرْتَدَّ إِلَيْكَ طَرَفُكَ فَلَمَّا رَأَاهُ مُسْتَقَرًّا عِنْدَهُ قَالَ هَذَا مِنْ فَضْلِ رَبِّي لِيَبْلُوَنِي أَأَشْكُرُ أَمْ أَكْفُرُ وَمَنْ شَكَرَ فَإِنَّمَا يَشْكُرُ لِنَفْسِهِ وَمَنْ كَفَرَ فَإِنَّ رَبِّي غَنِيٌّ كَرِيمٌ﴾ النمل: ٤٠

١٢- زیاتر شارمزابوون له بیرو پای یهکتری ونزیکبوونهوی فیکری و دوور کهوتنهوه له خاله لاوازمکان و دهست گرتن به خاله بهسوودمکان.

به‌شی سینه‌م

هاوسه‌رگیری نه‌ رووی ته‌ ندروستیه‌وه

باسی یه‌که‌م:

دواکه‌وتنی مندال‌بوون (دره‌نگ مندال‌بوون)

باسی دووم:

مندال نه‌بوون به‌ گشتی.

باسی سینه‌م:

نه‌بوونی ره‌گه‌زی نیرینه‌.

باسی چوارم:

کیشه‌ی جوانی و هه‌ئسوکه‌وت وره‌وشت

باسی پینجه‌م:

ده‌رکه‌وتنی هه‌ندی نه‌خوشتی

دوای پرۆسه‌که‌

پېشەكى ئەم بەشە

ئەم بەشە لەلايەن د. ابراهيم طاهر مەعرف نو سراو

چەندىن جۆر كېشە تەندروستى دېنە پېش ئەم دوو بەرىزى كەوا ھاوسەرگىرىان كىردووه
لە ھەردو پەگەزى (نېرىنەو مېنە).

سەرمتا ھاوسەرگىرى واتە: ئەم دوو كەسە ھەردووكيان سەرىان گىر كىردووه و سەرىان ناوہ
بەمەكدا و گىرەبەستىكى توندىيان بەستوہ لە نىوان خۇياندا بە شىومەمكى بەردەوام (نەمەك كاتى)
بە نامادىبەوونى ژمارەمكى زۆر لە ئەندامانى ھەردوو خىزان، لەگەل بوونى ژمارەمەك لە مەرجى
ماددى و مەعنەوى. واتە پىويست دەكات ھەردووكيان ھۆش و فەكرىان لە يەك نەزىك بەكەنەمەو لىكى
گىرى بىدەن و لىك تىبگەن و نابىت بەناسانى ئەم گىرەبەستو پەيمانە بشكىنن لەسەر ھەندى كېشە
كە پوو بەروويان دەبىتەمەو، لەوانەمە زۆر بەى زۆرىشى لە تواناو دەسەلاتى ئەواندا نەبىت، يان بە
ھۆكارى دەرمكى، يان دەست تىومەردانى خانەوادەو خەزم و دۆستى نەزان بىت. بۆيە دەمەوئە پېش
چوونە ناو بابەتمەكە بەمىادتەن بەيئەمەمە كەوا پېش دىشكانى يەكترى و ميان بىپاردانى
دوورگەموتنەمەو دابىران زۆر بىر بەكەنەمەو سەمەما پىگەچارەى تر بىگرنەمەر وشىكەردنەمەو گشت
بارمەكان و لايمەنە خراپ و چاكەكانى لەمەر چاۋ بىگرن نەمەك دوايى پەشىمان بېنەمەو، كە ئەم كات
پەشىمانى داد نادەت.

بە كورتى ئەم كېشە تەندروستىانەى پروپەرووى ھاوسەرمەكان دەبىتەمەو بىرىتە لەمانەى
خوارمەو، لەوانەمە زۆرى تر ھەبىت بەلام لىرە ناتوانىن باسەيان بەمەن، دەتوانن پەمىومنىمان پىنەو
بەكەن گەر ھەر دوو دلى و تەم و مژىەك ھەبوو لە بوارى تەندروستىەمەو.

باسى يەكەم: دواكەوتنى مىندالېوون (درەنگ مىندالېوون)

زۆر جار ان ھەردو ھاوسەرگە خۇيان نايانەمۇت مىندالېان بېيىت، بەھى بەھى كە ناتوانن بە خىۋى بىكەن لەمىر ئەمۇى ھەردووكيان فەرمانبەرن و، دىيانەمۇت خەرىكى مىندال نەبن و مال پىكەمە بىنن. بەلام دىبىنن ھەردووكيان، بەتايىبەتى دايكى كۆرە دەست دەكات بە پىرتەم بۆلەم لىدانى تۈنەنچ ودرۈستكردنى تۆمەت بۇ بووكى گۈيە مىندالى نابىت يان مىندالى پى بە خىۋى ناكىرىت. ئەمەش فەشارى ھەروونى دەختە سەر ئافرىتەگە لەوانىيە بېيىتە ھۇى شىۋانى كىردارى بى نوۋىزى(سوۋى مانگانە) و كار بىكەتە سەر ھۇرمۇنمەكانى ھىلگەدانىش و لە دوا رۇۋدا كارىگەرى خراپى ھەيىت بۇ مىندالېوون.

بىرپارى دوا خىستى مىندالېوون بە چەند شىۋىيەك دىكىرىت وىك : قەدغەمكىردنى سىروشتى بە دىارىكىردنى رۇۋمەكانى بى نوۋىزى و رۇۋمەكانى پاكىوونەمە وپىكىخستى كىردارى بىمەككىگەبىشتى نىۋان ھەردو ھاوسەر، دىارىكىردنى رۇۋمەكانىش لەلايەن پىزىشى پىسپۇرى ئافرىتانەمە دىكىرىت (ھەر چەندە ئەمۇ خىستى رۇۋانە دىگۇرپىت لە ئافرىتىكەمە بۇ يەككى تىر بۇيە زۆر جار كۆرپەلە درۈست دىبىت). يان ئەمۇ دواخستە دىكىرىت بە ھۇى بىكارھىنانى ھىب و دىرۋى و دىزگى پىزىشى تايىبەت كە ئىستە جۇرپان زۆرە بە ناۋى (وسائل منع الحمل). تىكامانە لەمۇ دوو ھاوسەرە بىش ئەمۇ بىرپارە ئەمۇ بابەتە بۇ دايك و باوكى ھەردوولا ئەمۇ كەسانە تىر كە زۆر لىيانەمە نىزىك رۈون بىكەنەمە تاۋمكو كىشەيان بۇ درۈست نەبىت.

باسى دوۋەم: مىندال نەبۈۋىن بە گىشتى

زۇر جار ھەمە ئەۋ دوۋ ھاسەرە مىندالىيان نايىت، ئەمەش ھۇكارى زۇرى ھەمە (لەۋانەمە ھۇكارىگە لە پىاۋمگە بىت يان ئافرىتەگە) ئەمانەش لەۋانەمە دەروۋنى بىت يان جەستەمى، يان پىشۋى ھۇرمۇنى بىت، يان ھەندى نەخۇشى زىگماكى بىت، ۋەيان نەگۈنجانى كرۇمۇسۇمەكان بىت، يان ھەندىك ھۇكارى تىرى پىزىشكى. ئەم بابەتە كىشى زۇرى لىدەمگەۋىتەۋە زۇر جار دىگاتە جىبابوۋنەۋە. بۇيە بە پىۋىستمان زانى كەۋا ئەم بابەتە بۇ ھەردوۋ ھاسەرەگە پۈۋىن بىكەينەۋە تاۋمىگە كىشەيان بۇ دروست نەبىت.

۱- لەۋانەمە ھەردوۋىيان ھىچ كىشەمىكى تەندروستىيان نەبىت، بەلگە تەنھا ھۇكارى مىندال نەبۈۋىن ئەۋمە كەۋا كاتى بەمەك گەمىشتىيان (جوۋىت بوۋىن) نادروستە بۇيە پىۋىستە سەردانى پىزىشكى ئافرىتان بىكەن بۇ ئەۋمى كاتى گۈنجاۋيان بۇ بەمەك گەمىشتى بۇ دىيارى بىكەت، تاۋمىگە ھەردوۋ توخى زاۋى (ئاۋى نىرىنە- سىپىرم ۋ ھىلەمى مەينە) بەمەك بىكەن ۋ پىتتىن پۈۋىدەت ۋ بىبىتە كۆرەلە.

۲- ئەگەر ئەم ھۇكارە نەبۈۋىن، ئەۋا پىۋىستە يەكەم جار پىشكىن بۇ پىاۋمگە بىكىت چۈنكە پىشكىنەگە ئاسانە ھەرزانەۋ بە ماۋمەمىكى كەمىش دەردەمچىت. ئەگەر پىشكىنەگە نا دروست دەرجوۋ ئەۋا لەۋى پىسپۇرى تايىبەت چارەسەر ۋەردەمگى ۋ لە زۇرىمى جارانىش چارەسەرگە سەرگەۋتوۋ، بەلەم ھەندى جار ماۋمەمىكى دەۋىت بەتايىبەتى گەر چارەسەرگە پەيۋەندى بە ھۇرمۇنەكان ھەبۈۋ. ۋە ھەندى جارنىش پىۋىستى بە نەشتەرگەرى دىگات بۇ ئەندامەكانى زاۋى، كەۋاتە چارەسەرگە پىزىشكى تايىبەت بىپارى كۆتايى لىدەت.

۳- گەر كىشەمگە پەيۋەندى ھەبۈۋ بە ئافرىتەكەۋە پەلەمكىرنى ناۋىت چۈنكە ھۇكارى زۇرى ھەمە، پىزىشكى پىسپۇرى ئافرىتان پىشكىنەكانى بۇ دىگات ۋ ھەر كات گەمىشت بە دىيارىكىرنى ھۇمەگە ئەۋا پىزىشكى پىسپۇرى ئافرىتان لەگەل پىسپۇرى ھەناۋ يان نەشتەرگەرى چارەسەرى گۈنجاۋى بۇ دادەننىن بە گۈيرەمى جۇرى ھۇكارەگە. گەر زانرا كەۋا بەمەك گەمىشت نىە لە نىۋان ھىلەمە سىپىرمى پىاۋمگە بە ھەر ھۇكارىك بىت، ئەۋا بە رىگەمى نەشتەرگەرى چارەسەرى بۇ دىكىرەت، گەر ھەر نەكرا ئەۋا مىندالۋىۋىن بىلورى ھەمە كەۋا پىزىمەكى زۇرباشى سەرگەۋتوۋ. زۇر جارنىش بۇ ماۋمەمىكى دوۋرو دىزىز ھەۋلىدراۋە كەۋا ئەم دوۋ ھاسەرە مىندالىيان بىبىت نەتۈنراۋ،

بهلام نابیت ئهوه له یاد بکهن زۆر جار چارمههری پزیشکی دستهوهستان دهموستیت بهلام دواوی گهر لای خوای گهوره نوسرا بیت ئهوا قهلهمی لیدمهریت و مندالیان دمبیت و نموونهش زۆر ههیه لهو بابته. بۆیه داواکارین کهوا کەس بێ ئومید و هیوا بپراو نهبیت و بپویسته پێگهی تهندرست و دروست بگرنه بهر و ههولێ خۆیان بدن و له پرووی دهرونیوهوه خۆیان هاوسهنگ پراگرن و خهمی زۆرو بیرکردنهموی بۆ نهکهن چونکه ئهمانه گیشهکه ئالۆزتر دمکات تاومکو خوای گهوره دهرگای خێریان بۆ دمکاتهوه.

۴- پۆلی دوعاو پارانهموه له خوای گهوره که ئهو بهخشمهری گهورهو خاومن فەزل و کهرهم و خهلاته. ههرههک خوای گهوره له قورئانی پهروژ پیمان دهمهرمی (خۆتان داواي لیخۆشبوون و پارانهموه له خوای گهوره بکهن چونکه ههر ئهو بهخشمهرو خاومن خهلاته، ههر ئهو زاتهیه گهر بپارێنهموه به ملکهچی بارانتان بۆ دهبارینیت و مال و سامان و مندالتان پێمهبهخشیت، ههر ئهو زاتهشه کێلگهو زمهیتان بۆ ئاو دمدات و پرووبارتان بۆ فمراههم دینیت). کهواته دوعاو پارانهموی دروست له نیوان خۆتان و خوای گهوره پۆلی سهرمگی ههیه له بهخشینی مندال به ههردوو پهگهزیهوه ههرههک فهرموویتمی: ﴿قُلْتُ اسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ إِنَّهُ كَانَ غَفَّارًا ﴿١٠﴾ يُرْسِلِ السَّمَاءَ عَلَيْكُمْ مِدْرَارًا ﴿١١﴾ وَيُمِدِّدُكُمْ بِأَمْوَالٍ وَيَنْبِيئَ وَيَجْعَلَ لَكُم مِّنَ الْخَنَازِينِ ﴿١٢﴾﴾ سورة نوح.

- ۱- ئىممە كۆمەلگە كوردەمۋارى خۇمان بە موسلمان دادىنىين بەلام لە زۇربەي گارەگانمان ئاگاندارى قەدىمى خۋا نىن و تەسلىم بەم قەدىمەرە نابىن و خىرو چاكەو شەرو خرابە ھەر بە تەرازوى دونىايى خۇمان دەپتۈين، چونكە پىۋىستە بزانين گەوا ھەندى شت ھىمە لەبەر چاۋى ئىمە و بە زاھىرى وادىارە خىرە بەلام خۇى لە خۇيدا لە داھاتوو خرابەو شەرە بەلام ئىمە نايزانين، گەواتە گەر خۋاى گەورە ئەو شتەى پىنەداين ماناى ئەو نىە خىرى بۇ ئىمە ناۋىت، بەلگۈ ئەو زاتە لە عىلمى غەيبى خۇى دەزانى گەوا ئەو شتە شەرو خرابەمە بۇت، بۇيە پىت نادات ھەرچەندە لاى ئىمە وادەزانين گەوا خىرو خۇشە. زۇر گەسانىك ھەبۈون داۋاى زۇر شتىان لە

خوا کردووه و بۆی ئهمنجامداون بهلام له داهاتوودا پۆموی به هیلایک چوون یهکنیک لهوانه مندالی
 پمگهز (کوپ)، زۆر کهسانیک همبوون کاتی پیری تهنها له ژۆر سیبیری کههکانیان ههساونهتووه
 ههر نهوان خزمهتیان کردوون نهوهک کورمکان، چونکه کورمکان حمزیان کردووه زوو بهمریت پان
 فری بدریته خانهی پهککهوتووان. وه به پێچهوانهشموه ههر بههممان شیوه زۆر جاریش کج بووه
 به بهلام بۆ خانهوادمهکی. کهواته بوونی کورو کج ههر بهدمست خودایه و ههر ئههه زاته
 بهخشمرو برپاری سهرمتاو کۆتا ههر به دمست نهوه.

۲- مندال نهبوون : زۆر جاریش بووه ئهه دوو هاوسهره مندالیان ههر نهبووه ههرچهنده
 ههولێ زۆریان داوه له پرووی بهزیشکیموه و پارمهکی زۆریان خهرج کردووه بهلام قهدهری خوای
 گهوره لهگهڵ نهوهدا بووه کهوا مندالیان نهبیته، پان بۆ ماومهکی دوور و پاش جهنده سالتیک نینجا
 مندالیان بووه، نهومش حیکمهتی خۆی تیاپه بهلام نایهه نایزانی. بۆیه لهسهر نایهه پێویسته نهو
 شتانه بزانی به وردی لیکۆلینهموی بۆ بکهین و تهسلیم به قهدهری خوای گهوره ببین و برپاری
 ههرشمو جیاوو نهومو دل پههناندن نهدهین به ههه شیومهک.

﴿لِلّٰهِ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ يَهَبُ لِمَنْ يَشَاءُ إِنَاثًا وَيَهَبُ لِمَنْ يَشَاءُ الذُّكُورَ ﴿٤٩﴾ أَوْ يُزَوِّجُهُمْ ذُكْرَانًا وَإِنَاثًا وَيَجْعَلُ مَنْ يَشَاءُ عَقِيمًا إِنَّهُ عَلِيمٌ قَدِيرٌ ﴿٥٠﴾﴾ سورة الشورى

باسى چوارەم: كىشەي تەمەن و جوانى و ھەئسوكەوت و رەشت

لە پرووى تەمەنەمە ئافرىت لە دواى ۱۲-۱۴ ي سالىدا دەجىتە قۇناغىكى تر ئەمىش بالىبۇون و كەوتنە ناو گردارى سووپى مانگانە واتە (بى نويزى) يەمە. نىرىنەش ھەندىك درمىگىر بالغ دەبىت لەبەر ھۆكارى ھۆرمۇنى، نىزىكەي ۲ سال دواتر لە مېنە بالغ دەبىت و دىگاتە تەمەنى پىگەبىشتى تەواو لە پرووى جىنسىيەو لە تەمەنى ۱۴-۱۶ سالىدا ئەمەش دىگۆپى لە ولاتىك بۇ ولاتىكى تر و لە نەتەمەيەك بۇ نەتەمەيەكى تر. بەلام پىگەبىشتى لە پرووى ھۆش و بىرگىرەمەو ئەھلىيەتەو پەيەستە بە زۆر ھۆكارى تر، واتە گەبىشتى پەلى (الرشد) تەنھا پەيەمەندى بە تەمەنەمە نىيە. كۆپو كچ دىتوانن لە دواى ئەو تەمەنەمە ھەوسەرگىرى بىكەن ئەگەر ھىچ كىشەيەكى ترى تەندروستيان نەبىت لە پرووى نۇرگانەكان و ھۆرمۇنەكانەو. وە دوورى تەمەنى ئافرىت و پىاو (واتە يەكەن لە يەكەن گەورەتر بىت) كىشە دروست ناكات ئەگەر نىوانيان زۆر نەبىت و لە پرووى ئاستى پۇشنىرى بىرگەنەمەش لىك نىك بن.

سەبارەت بە جوانى: نىيە ھەمەوومان دروستكراوى خەوى گەورەين و ھەر ئەو زاتە بەرزە، شىوەو ئاكارى بۇ نىيە دەرشتووە ھىشتا ھەر لە سكى دايكەندا بووين و خۇمان و دايك و باوكەمان ھىچ دەسەلاتمان نەبوو لەم كاردا چۈنكە پەيەستە بە زاتى خەوى گەورەو، ھەرەك ھەمەوومەتى،

﴿يَا أَيُّهَا الْإِنْسَانُ مَا عَرَفَكَ رَبُّكَ الْكَرِيمُ﴾ ﴿٦﴾ الَّذِي خَلَقَكَ فَسَوَّاكَ فَعَدَلَكَ ﴿٧﴾ فِي أَيِّ صُورَةٍ مَا شَاءَ رَكَّبَكَ ﴿٨﴾ سورة الانقطار

گەواتە پەيەستە ھەمەو گەسەش بەو قەدەرە رازى بىت، چۈنكە گەر رازىش نەبوو ھىچى پىناگىرەت. دەبى ئەمەش بزانين گەوا ھەمەو كەس جوانە و كەسى نەشەين نىيە، ھەرەك خەوى خەلقىنەرمان دەفەرمۇئ: (گەوا ئادەمىزادمان لە جوانترين شىوە دروستكردووە) ﴿لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ فِي أَحْسَنِ تَقْوِيمٍ﴾ ﴿٤﴾، خەوى گەورە ھەر يەكەك جوانىەكى تاپەتە پىداو بەلام نىيە لەبەر ھاتنە ناو ماددەو دورگەوتنەو لە پۇچ ولايەنى مەعنەوى تەرازوومان شىواو لا سەنگ بوو و گىشت پەيەمەكانمان تەنھا رەوگەشەو ناومرۇكى نىيە.

خائىكى تر كهوا جوانى پەموشت و ھەنسوكموت و بىرو ھۇش و ئەندىشەمۇ تىگەشتە، ئايا چ لە جوانىمكى ئاكار دىمكىت گەر ھەنسوكموتى جوان و پەموشت و تىگەشتى لەگەندا نەبىت؟ ئايا ئەمۇ جوانىمى ئاكار ھەروەك خۇى دەمىنى گەر ھەلسا بەگىدارىكى ئاشرىن، وەمىان گىدارىكى ئابروپەر؟ ئايا ئەمۇ جوانى دەمىنىت لەگەن جوونە ناو تەمەنەو؟ ئايا وە ئايا و زۇر پەرسىارى تر؟؟؟

خوای گەورە دەفەرموئ لە سورمتى (الكهف): (ئىوھ شاھىد نەبوون لەكاتى دروستكرىنى زەمى و ئاسمان و خولقاندننتان...)

﴿ مَا أَشْهَدُهُمْ خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَلَا خَلَقَ أَنْفُسِهِمْ وَمَا كُنْتُ مَتَّخِذَ الْمُضِلِّينَ عَضُدًا ﴾ ﴿٥١﴾

گەواتە ئىمە كاتى دروست بوونمان پەرسمان پى نەگراو، وە ئاگادارى دروستبوونى خۇمان نەبووین، تاوگە نەخشەسازى بۇ خۇمان بگەین، ھەروەھا كاتى مردنىش نە پەرسمان پىدەگىرت و نە ئاگادارىش دەگىرتىنەو.

بەلام دەتوانىن ئەمۇ جوانىمى خوای گەورە بە ئىمە بەخشىوھ جوانىرى بگەین بە پەموشت بەرزى و ھەنسوكموتى جوان و گىردەموى ھاك و نواندى پىزو خۇشەوېستى بۇ ھاوسەرو خانەوادەمۇ گەورەمۇ بچوك و كەس وگەر و كۆمەلگە بە گشتى، ئەمۇ گات دەزانىن كەوا كام جوانى زالە بەسەر ئەموى ترە، ئەگەر خوای گەورە ھەردوو جوانى ئاكارو پەموشتى پىبەخشىت ئەوا پىوېستە زۇر زياتر شوگىرى بگەيت، ﴿ وَأَمَّا بِنِعْمَةِ رَبِّكَ فَحَدِّثْ ﴾ ﴿١١﴾ سورة الضحى.

گەواتە ئەمۇ لاوو كەنجى كوپو كچ جوانى ئاكارى دەرمەو لە كاتى ھاوسەرگىرى و لە دوايشدا كار نەگاتە سەر بېرپارمەكانتان، ئەگەر بە جوانىمەك پازى نەبووېت خەلگەنى تر ھەمە پى پازى، چونكە ھەموو كەس وەك پەك بىر ناكاتەو، و سروشت و بەرنامەى ژيانى ھەموو كەس نەبىت بەمەك ھاو تەماشى بگىرت و نەبىت ئەمۇ شتانە بىبىتە ھۆكارىك بۇ دوورگەوتنەوھ جىابوونەوھ لە ژيانى ھاوسەرگىرى.

باسى پىنچەم:

دەرکەۋتتى ھەندى نەخۇشى كاتى پىرۇسەكە ، يان دۋاى پىرۇسەكە

۱- نەخۇشىمەكانى زىگماكى : ئەۋ نەخۇشيانەن كەۋا لە كاتى ژيانى كۆرپەلەيدا دروست دەپن لە ھەردوۋ پىگمىز ، زۆربەيان لە تەمەننى مىندالى يان پىش تەمەننى پىگەشىتن نىشانەكانيان ديار دىمكەون (ۋاتە پىش گەشىتنە تەمەننى بالغ بوون)، ژمارمىكى زۆر كەمىيان نەبىت دەرناكەن دۋاى پىگەشىتن ، ئەۋانىش لەگەل پىشكەۋتتى زانىستى پىزىشكى زۆربەيان چارسەريان ھەيەو پىۋىست بە دلتەنگى ناكات.

۲- نەخۇشىمەكانى فايرۇسى: ئەمانەش كاتى دەست پىكردنى پىرۇسەى ھاۋسەرگىرى ھەردوۋ پىگمىز (كورو كىچ) پىشكىنى ئەۋ نەخۇشيانەيان بۇ دىمكىت، گەر پىشكىنەكە پۇزمتىف بوو (ۋاتە كەسەكە ھەلگىرى فايرۇسەكەبوو) ئەۋا دەنىردىتە بەرپۇمبەرايەتى پاراستنى تەندروستى بۇ لىكۆلىنەۋە لە جۇرى فايرۇسەكەۋ پەلە و ناستى نەخۇشىمەكەۋ تىگەيانلنى ھەردوۋ ھاۋسەرەكە لە نەخۇشىەكەۋ ھۆكارمەكانى گۋاستەۋەۋە جۇنىيەتى خۇپاراستن و چارسەر كىردن گەر پىۋىست بوو، چۈنكە ھەندىكىيان پىۋىستيان بە چارسەر نىيە تەنھا پىۋىستە بەدۋاداجوون بۇ نەخۇشەكە بىكرىت و ژيانىكى ئاساىى بەسەر دەپەن.

۳- نەخۇشىمەكانى ترى ۋەك: ھەۋكردنى بەگىتياۋ بەردى زەرداۋ بەردى گورچىلەۋ پەستانى خۇيىن و شەكەرەۋ زۆربەى نەخۇشىمەكانى تر گىرۋگرفت نىن، چۈنكە زۆربەيان چارسەريان ھەيەۋ ژيانىان بە شىۋمىيەكى ئاساىى بەرپۇمبەجىت ۋەلە گشت كۆمەلگەكانىش ئەۋ نەخۇشيانە ھەن ۋىلاۋىۋوۋنەتەۋە.

بهشی چوارهم

یاسای باری کهسی

ژماره ۱۸۸

سائی ۱۹۵۹ هه‌موارکراو

بۇ ئەۋەتى ئىمۇ خوشك و بىرايەنى پىرۇسى ھاوسەرگىرى ئەنجامدەن شارمىزايان ھەبىت دەربارى ئەۋەت ياسايەنى كە لە كوردستان پەيپىمۇ دىكىت و پەيۋستە بەم پىرۇسىيە، داۋامان كىرد لە بەپىز پارىژمى: ەلى احمد كىردىۋىرى تاۋىكو لەسەر ئەم بابەتە بۇمان بىۋوسى و بەپىزىشى ئەم چەند لاپەرمى بۇ ناردىن.

بۇ شارمىزايۋون و ئاگاداربۋون لە بىرگەۋ بابەتەكانى ياساى بارى كەسى لە ھەرمى كوردستان ژمارە (۱۸۸)ى سالى (۱۹۵۹)ى ھەمۋارگراۋ ئەۋە لەسەر ھەمۋو ھاوسەرگىران پىۋىست دىكات زانىريان دەربارى ياساكە ھەبى، تاۋىكو ھەرىكە لە ژن و مىرد مافەكانى خۇيان بزانن، خودا نەخۋاستە لەكاتى بۋونى كىشە لەنىۋانىيەندا بزانن چۇن مافەكانى خۇيان بەدەست بەپىنن ۋە لىرمەدا بە كورتى ئامازە بە ھەندىك لەمادەۋ بىرگەۋ پىۋىست دىكەن كە لە ياساكەدا ھاتوۋە.

ھاوسەرگىرى و خۋازبىنى؛

ۋىكو لەمادەۋ (۲) بىرگەۋ پەكەم خالى (۱) دا ھاتوۋە پىناسەۋى ھاوسەرگىرى دىكات:-

(ھاوسەرگىرى كىرى بەستىكى ئارەزوۋمەندەنمە لەنىۋان ژن و پىۋا، بە پىنى شەرى بۇ پەكەۋى خەلال دىبن و مەبەست تىدا پىك ھىنانى خىزانە لەسەر بىنەماى خۇشەۋىستى و بەزەپى و بەرپىسارىمى ھاۋىەش بەبى خۋگەمەكانى ئەم ياسايە).

ئەركەكانى كىرىبەستى ھاوسەرگىرى و مەرجەكانى:-

مادەۋ چۋارەم: ھاوسەرگىرى دادەمەزى بە نىشاندىنى (پىجاب) لەلاپەن پەكەۋى لە ھاوسەرەكان و گۋونى (قېۋل) لاپەنەكەۋى تر.

مادى شەشمە:

١- مەرجهگانى دامەزراندنى ھاوسەرگىرى:-

ا- دەبىي (ايجاب) و (قبول) لەھەمان دانىشتن (مجلس) بىت.

ب- ھەردوو ھاوسەر گوڤيان لەوتەى يەكتر بى و تىبگەن كە مەبەستيان گرىبەستى ھاوسەرگىرە.

ج- دەبىي قبول و گونجاو (موافق) بى لەگەن (ايجاب).

د- دوو شاھىد كە گارامەي ياسايان (أهلية القانونية) ھەبى لىردا پياو وژن يەگسانن بۆ شاھىدى.

١- ئەو مەرجه شەرعىيەى دادەنرى و كاتى دەكرىتە مەرج لە گرىبەستى ھاوسەرگىرى ئەو موعتەبەرەو دەبىي جى بەجى بگرى.

٢- بۆ ژنەكە ھەيە داواى ھەلۆشانندنەوى گرىبەستەكە بكات كاتى بىنى پياو كە ئەو مەرچانە جى بەجى ناكات كە لەناو گرىبەستى ھاوسەرگىرى دا ھاتوو.

٣- بۆ ژن ھەيە مەرج لەسەر پياو كە دابنىت لە گرىبەستى ھاوسەرگىرى كە دەسلەتى پىدەمات كە خۆى تەلاق بدات ھەركاتى ويستى (تفويض بالتطبيق).

مادى ھەوت: الأھلية (گارامەي):- شیان

١- مەرجهگانى گارامەي تەواو بۆ ھاوسەرگىرى برىتى يە لە (عەقل و تەواوگرىنى ھەژدەسالى تەمەن).

٢- ھازى بۆى ھەيە مۆلەت بدات بە يەكێك ھاوسەرگىرى بكات كە تووشى نەخۆشى دەرونى بوو (أهلية) نەماو نەگەر بەرپاڤۆرتى پزىشكى تايبەت چەسپا كە ھاوسەرگىرى يەكە زيانى نابىت بۆ كۆمەلگا وە لەبەرژومەندى كەسەكە دا، و مەرامبەرەكەى بەرپاشكاوانە ئەمە قبول بكات كە ھاوسەرەكەى (شیان) أهلیەى تەواو نىە لە گرىبەستەكەشدا بنوسرى.

مادى ھەشت:

١- ئەمۇى (١٦) سالى تەمەنى تەواو كىردوو، بۇ قازى ھەيە پىنگاي پىبدات كە سەلا كارامەيى و توانستى لاشەيى ھەيە، دواى رازى بوونى (وەل) شەرى وە ئەگەر (وەل) رازى نەبوو قازى داواى ئى دىكات رازى بىت لەو ماوى بۆى ديارى دىكات، ئەگەر رازى نەبوون يان ناپازى بوونەكى جىگاي !عتبار نەبوو ئەوا قازى مۆلەتى ھاوسەرگىرەكە دىدات.

٢- بۇ قازى ھەيە مۆلەت بدات بە كەسنىك كە (١٥) سالى تەمەنى تەواو كىردوو ئەگەر بىنى پىويسى زۆر ھەيە كە ئەم ھاوسەرگىرە ئەنجام بىرىت (بۇ نەمۇنە كاتى كوپو كچىك بىرىار دىدەن ھاوسەرگىرى بىكەن لەدەرەموى موافقەو پەزامەنلى خىزان) و بە مەرجى بلوغى شەرى و توانستى لاشەيى ھەيە.

٣- دايك بە وەل دادەنرى لەحالىتى باوك مەرىي يان ئامادە نەيى وە دايكەكە بەخىوگەر بىت.

مادى نۆيەم: ھاوسەرگىرى كىردن بەزۆر (الاکراە):

١- بۇ ھىچ خزم و كەسنىك نىە زۆر لە كەسنىك بىكات نىر بىت يان مى بۇ ھاوسەرگىرى بەيى پەزامەندى خۆى، وە ھاوسەرگىرى بەزۆر بە پوچەل (باطل) دادەنرى، ئەگەر نەگوازا بىتەو وە ئەگەر گواسترا بومو ئەوا گرىبەستەكە (موقوف) دىيى لەسەر راي ئەموى زۆرى لىكراو، جا كچەكە يان كورەكە بىت وەمەروھا بۇ ھىچ خزم و كەسنىك نىە كەسنىك قەدەغە بىكات لە ھاوسەرگىرى بەيى ھوكمەكانى ئەم ياسايە.

٢- ئەمۇى سەرىپچى لە ھوكمەكانى مادى (٩) بىرگەى (١) لەم مادىيە بىكات ھەپس دىكرىت بەمەرجى لە دوو سالى كەمتر نەيى و لە پىنج سالى زىاتر نەيى ئەگەر خزمەكە لە پەلە يەك بوو، بەلام ئەمۇى سەرىپچى كارەكە لە پەلە يەكەكان نەبوو ئەمە سزاكەى نابى لە (٣) سالى كەمتر بى و لە (١٠) سالى زىاتر.

تۆمارکردنى گرىبەستى ھاوسەرگىرى و چەسپانلنى:

ماددى دەيەم: گرىبەستى ھاوسەرگىرى لە دادگای تايبەت ئەنجام دەرى و لە تۆمارى تايبەت تۆمار دەگى، بەپەى مەرج و رىکارە ياساىي يەگان.

تەيىنى: (ئەگەر ئەم ھاوسەرگىرى لە دادگا تۆمار نەگىرئ لەپرووى ياساىيەو ئەم ھاوسەرگىرى بوونى نيه).

مافى ژن و حوكمەكانى: يەكەم: مارهىي

ماددى نۆزدەهەم: ژن ھەموو ئەو ماريەيى دەگەوت لە گرىبەستى ھاوسەرگىرى باسكراو، ئەگەر باس نەكرايوو ئەوا حەقى ماريى ھاوشيوە ھەيە (مەر المثل). (مەر مثل) واتە سەرنج دەرى خوشكى يان دەستە خوشكەگانى لەسەر چەند ماره گراوہ يان (عرف) چۆنى داناوہ.

ماددى بيستەم:

١- جائزە ماريەگە ھەمووى يان بەشىكى پيشوہخت (معجل) بدرئ يان پاش وەخت (مۇجلا) بدرئ.

٢- دوا كات بۇ پيدانى ماريى ئەويش بە مردنى پياومكە يان تەلاق دانى ژنەكەيە.

ماددى بيست وى: دووہم: بژيوى (النفقة)

بژيوى ژن لەسەر پياوہ وە لە حالەتەك ئەگەر ژنەكە حالى مادى باش بوو دەگىر بەرپرسيارەتى دوولايەنە ھەلگرن ئەگەر ژنەكە رەزامەندى دا بەيەكەوہ خەرجى مال بکەن.

ماددى بيست و چوارەم:

١- بژيوى ئەو ژنەى كە ھابەندبوونى خيزانى خوى ئەنجام داوہ بژيوەكە دەيتە قەرز لە گەردنى مێردەكەى لەوكاتەى مێردەكە لارى دەكات لەدانانى بژيوى.

٢- بژيوى (پریتيە لە خواردن و پۆشين و گرى چارەسەرى تەندروستى و وە گرى گرتنى خزمەتکار، ژن دەگىر خزمەتى ژن بکات ، عرف پۆلى ھەيە لەم حالەتەدا).

ھەئەشاندەھى گرى بەستى ھاوسەرگىرى (الطلاق)

مادى سى و چوار:-

يەكەم: تەلاق ھەلگرتنى كۆتى ھاوسەرگىرى بەرپاشكاۋانە، ۋە لەروۋى شەرىع و ياساۋە، نەم ماناۋ بەلگەيە بىدات كە مەبەستى تەلاقە بەبى پابەندىبۈۋن بە صىغەيەكى دىيارىكراۋ يان زامانىكى دىيارىكراۋ.

سىيەم: دەبىي لەكاتى تەلاق دان دوو شاھىد نامادەبىن نەمانىش بىيىن لە پىش قازى نەم شاھىدىيە بىدەن ، بە تەلاق ھەزمار ناكىرئ ئەگەر دوو شاھىد لەكاتى تەلاق دانى نامادە نەبىت.

بەرگەۋ بابەتى زۆرە، ۋە لىرەدا (پىۋا) نەم تەلاقەي بەدەستەۋ ژن دەتۋانى داۋاى ھەمۋو مافەكانى خۆى بىكات.. كە لە ياساى بارى كەسى بەدەرىژى باسكراۋە.

لىكجىابوونەھى قەزائى (التفريق القضائي)

مادى چل: ھەردوۋ لايەنى ژن و مىرد بۆيان ھەيە داۋاى لىكجىابوونەھى بىكەن ئەگەر ھۆكەرمان تىدا ھاتەدى:-

۱- ئەگەر يەككە لە ژن و مىردەكە زىيانى بە ئەۋىتر گەيانە بە جۆرىك كە نەتۋانن زىيانى خىزانى بەيەكەۋە بەردەمۋام بىكەن ۋەكو ئالودە (الادمان) بۈۋن لەسەر عەرەق و مادى ھۆشبەر، - دەبىي ئالودەبۈنەكە بەرپاۋۇرتى پىزىشكى تايبەت و فەرمى بىجەسپى، ھەروھە قومارگىردن لە مائەۋە ئەۋە بە زەرەر ھەزمار دەكرى.

۲- ئەنجام دانى خىيانەتى خىزانى جا ھەر يەكەيان بىت، ھەروھە مومارسەكردنى كارى نىربازى (لواط) بە خىيانەتى زەۋجى دادەندىرئ.

۳- ئەگەر گرېبەستى ھاوسەرگىرى ئەنجام درابى پىش ئەۋە يەككە لە لايەنەكان ھەزە سالى تەمەنى تەۋاۋەكردى بەبى مۆلەتى قازى ئەنجام درابى.

۴- ئەگەر ھاوسەرگىرىكە لە دەرمەۋى دادگا بۈۋ بە زۆرى ئەنجام درابۋو گۈستەربۈۋو (دخول) بۈۋ.

۵- ئەگەر پىۋامەكە ژنى دوۋەمى ھىنا بۆ ژنى يەكەم ھەيە داۋاى جىابوونەھى بىكات لە دادگا.

مادى چل و يەك: ھۆكاریكى ترى جیابوونەوه ناكۆكى (خلاف)

ھەردوولا بۆیان ھەمە داواى جیابوونەوه بکەن ئەگەر نەگونجان (خلاف) پروویدا جا پێش گواستنەوه یان داواى گواستنەوه، بۆیە لە مادى (٤١) خالى (٢، ٣، ٤) لە یاسای باری کەسى باسى کردوو لە ئەو حالەتانی ژن بۆى ھەمە داواى جیابوونەوه بکات.

مادى چل و س:

یەکەم: لەم حالەتانی خوارمەو ژن بۆى ھەمە داواى جیابوونەوه بکات :-

١- ئەگەر مێردمکەى حوکم درا (بەندکرا) لە سێ سال زیاتر بوو وە سالتیک بەسەر بەندکردنەکە تێپەری با ژنەکە مال و سامانیشى ھەبێت بۆ خەرج و بژیوى خۆى و مال و مندالى.

٢- ئەگەر مێردمکە خیزانى خۆى بە جێھێشت بۆ ماوى سالتیک بەسەرەوه بەمى ھیچ عوزریكى شەرى ، وە ئەگەر شوینی دانیشتنیشى دیاربوو، یا ژنەکە مال و سامانیشى ھەبێت بۆ خەرجى و بژیوى خۆى و مندالەکانى.

٣- ئەگەر مێردمکە داواى مارکردن ژنەکەى دوو سال تێپەری نەمیگواستەوه.

٤- ئەگەر ژنەکە بینى مێردمکەى پیاومى لەدەست داوه یان تووشى نەخۆشیەك بووه کە ئەمرکى ژن و مێردایەتى پێ ناکرێ، جا ھۆکارمکەى دەرروونى بێت یان ئەندامى بێت ئەگەر داواى گواستنەوه تووشى ئەم حالەتە بوو، وە بەرپاڤورتى پزىشکى تاپبەتمەند سەلا کە توانای چاک بوونەوى نیە ئەو ژنەکە مافى ئەمەى ھەمە داواى جیابوونەوه بکات، بەلام ئەگەر دەرکەوت ھۆکارمکە دەرروونى لەم حالەتە دادگا جیابوونەومکە بۆ سالتیک داودەخا بەو مەرجەى ژنەکە لەم ماویە یارمەتى بدات لەکاتى سەرجى .

٥- ئەگەر پیاومکە نەزۆک بوو یان داواى گواستنەوى تووشى نەزۆکى بوو، وە ھیچ مندالتیکیان لە ژیان دا نەمايێ.

٦- داواى ھاوسەرگیرى دەرکەوت مێردمکەى تووشى نەخۆشیەك بوو، کە ناتواندرێ لەگەڵى دا بژی وەکو (گروپی و سیل و زوهرى و شیتی..)، ئەگەر دادگا بە راپاڤورتى پزىشکى بۆى دەرکەوت ئەم نەخۆشیە چاک دەبێتەوه، ئەو جیابوونەومکە داودەخرا تا کاتى چاک بوونەوه، وە ژنەکە بۆى ھەمە لاری بکات لەسەر جیایی لەگەڵ مێردمکەى لەماوى دواخستنى جیابوونەومکە ئەگەر

دادگا بىنى نەخۇشەكە چاك نابىتەۋە لەم ماۋىمىۋ پىاۋمكە لارى كىرد لە تەلاق دانى خىزانى، ۋە
 ۋنەكە سوۋرېۋو لە جىبابوۋنەۋە ئەۋە دادگا بىرپار دىرمەكت بە جىبابوۋنەۋە.

۷- مىرد لارى كىرد لە دانى بۆۋى بەبى عوزرى شەرى ۋ دۋاى ئەۋەى مۆلەتى شەست رۆزى
 پىدرا.

۸- ۋنەكە نەيتۋانى بۆۋى لە مىردەكى دەست بىمۆيت بەۋى ديارنەمانى يان بىزېۋونى
 يان بەندىكراى زياتر لە سالىك.

۹- ئەگەر مىرد لارى كىرد لەسەر ئەۋ بۆۋىيەى كە لەسەرى كەلەكە بوو دۋاى ئەۋە شەست
 رۆز مۆلەتى دەرى ئەلايەن فەرمانگەى جىبەجىكىردن.

دوۋە: بۆ ۋن ھەيە داۋاى جىبابوۋنەۋە بىكەت پىش گۈستەۋە بەبى ھۆكار لەم ھالەتەدا دادگا
 يەكسەر بىرپار دەست بە جىبابوۋنەۋە، دۋاى ئەۋەى ۋنەكە ھەرجى ۋەرگرتوۋە لەمىردەكەى لە
 مارمى يان ھەموو ئەۋ پارەۋ خەرجىانەى كە بۆ مەبەستى ھاوسەرگىرى خەرجى كىردوۋە.

مادەى چىل ۋ پىنچ: ئەۋ جىبابوۋنەۋە (التفریق) لە رىگەى دادگاۋە بىت بە تەلاقى بەمىنۋەى
 بچوك (البینونة الصغرى) ھەزمار دىگىرى.

مادەى چىل ۋ شەشەم: لىكجىبابوۋنەۋەى اختىيارى (الخلع):

۱- (خلع) لابرەنى كۆت ۋ بەندى ھاوسەرگىرى بە وشەى (خلع) ۋاتە لە بەرامبەر پارمەك
 يان شىك (عوض) بەمەرجى لەم مارمى ۋەرگىراۋەكەى زياتر نەبى، ۋە مەرج نىە پىاۋمكە پازى
 بىت بەم (خلع) ئەگەر بۆ قازى ۋوون بوۋىەۋە لەپىگەى ناۋبىۋان كە ۋنەكە ناتۋان لەگەل
 پىاۋمكە بۆ.

۲- مەرجى پاستى (خلع) دەبى پىاۋمكە گارامەى ھەبى بۆ تەلاق دانى ۋنەكەى ۋە تەلاقى
 خەلى بە تەلاقى بائن دادەندىرى.

مەرجهكانى ھىنانى ژنى دووم له ياسا:

ا- رازى بوونى ژنى يەكەم له بەردەم دانگا.

ب- ژنى يەكەم تووشى نەخۆشەكى درێزخايەن بووبى و بېتە ھۆى قەدەمەکردنى لەسەر جىيى وە ھىواى چاك بوونەوى نەبێت، وە بەرپاڤۆرتى پزىشكى تايبەتمەند سەلای.

ج- ئەو پیاوێ ھىنانى ژنى دووم دەكەت دەبێ توانستى دلارایى لە بەخێوکردنى زیاتر لە ژنىكى ھەبێ، وە ئەمەش بەبەلگەى فەرمى سەلایبێت و پێشكەشى دانگای بکات.

د- دەبێ پیاوێكە بەلێننامەىك پڕىكاتەو لەبەردەم دانگا پێش رێكارەكانى گرتەبەستى ھاوسەرگىرى كە دادپەرورى لەنێوان خێزانەكانى دەكەت لەلایەنى (دلارایى و مەعنەوى).

ه- ئەگەر ژنەكە مەرجى لەسەر پیاوێكە دانەنابێ (نابێ ژنى بەسەر بێنێت) وە لە گری بەستى ھاوسەرگىرى بەكەش نوسرابێ.

و- ئەگەر كەسێك ژنى دوومى ھىنا بەپێچەوانەى بڕگەكانى (ا، ب، ج، د، ه) لەمادەى دووم دا ھاتبوو ئەو سزا دەدرێت بە بەندكردن بەمەرجێك لە شەش مانگ كەمتر نەبێ و لە سائێك زیاتر نەبێ و پێژماردنى دە ملیۆن دینار.

ز- بۆ قازى نیه ئەو سزایانە پابگرێت كە لە بڕگەى (و)ى سەرەو ھاتوو.

بەشى پىنجەم:

ئامارەكانى عىراق و ھەولير

باسى يەكەم:

ئامارەكانى عىراق بە گشتى و

چىرۆكى ھەندىك ئە ھاسەرەكان

باسى دووم:

ئامارەكانى شارى ھەولير

باسى يەكەم: ئامارەكانى عىراق بە گشتى و چىرۆكى ھەندىك لە ھاوسەرەكان

ھەندىك لە ئامارەكان ئامازە بەمە دىمەن كەمۇ پىژمى تەلاق و كىشەكانى ھاوسەرگىرى لە عىراقدا زۇر بەرز بۆتەمە كە گەمىشتووتە پىژمى ۶۵٪ بە ژمارى ۸۲۰۴۵۲ تەلاق لەمۇ چەند سالى دوايى. ئەمەش بە ھۆى چەند ھۆكارىكى ئابوورى و پامپارى و كۆمەلايەتى بوو كەمۇ عىراق پايىدا تىبەپروە بە تايىمىتى لەمۇ سالى ۲۰۰۲. ئەم پىژمە زۆرە بووتە ھۆى ھەلۇشاننەمۇ ژمارەمكى زۇر لە خىزان و سەرگەردانى مىندالان و بلاو بوونەمۇ كارى نا دروستى سىكىسى و زۇر شتى تىرى نادرست لەناو كۆمەلگە.

لەمۇ ھۆكارانەى بوونەتە ھۆى زۇربوونى ژمارى تەلاق، كىرنەمۇ دەرگى عىراق بەسەر وولاتانى دەرەمۇ بيانى و زۇربوونى ژمارى كەنالە ئاسمانىمەكان و بلاو كىرنەمۇ قلىمى سىكىسى و پىشانەنى تەلاق ھەك شتىكى زۇر ئاسايى ولەسەر شتى زۇر سادەمۇ ئاكۆكىمكى زۇر كەم، بەمى گوى دانە لايىمەكانى تىرى ئەم كارە نا دروستە. لە دانگاكانى الرصافە و ناوچەى (زەعفەرانىە) لە بغداد لەسەر وتەى پارىژمە حسام الغراوى پۇژانە ۲۰-۵۰ كەمىس و ھالەتى تەلاق ھەمە. لە درىژمى وتەكانى دەلى: ناتوانم ئامارى دروست بەم، بەلام دەبىنم پۇژ بە پۇژ لە زيادبووندايمۇ لەمەر سى پىرۇسەى ھاوسەرگىرى يەكيان ئەنجامەمكى تەلاق، ئەوانەى ئەم كارەش ئەنجام دەمەن تەمەنيان لە نىوان (۲۸-۲۸) سالىدايە. ئەم كىشە كۆمەلايەتى تەمنا لە بەمۇداى پايتەختدا نىە، بەلگە ھەمۇو شارەكانى تىرى گىرتۆتەمە، بۆ دەمۇنە لە شارى مىسان پۇژانە ۵۲-۷۵ ھالەتى تەلاق ھەمە، لە شارى ئەمبار (الرمادى) پۇژانە ۳۵-۴۲ ھالەتى تەلاق ھەمە، لە شارى كەربلا ش زياتر لە ۴۵ ھالەت ھەمە پۇژانە.

ھەروەھا لە درىژمى باسەمكىدا دەلى: ھەرگات كىشەى ھاوسەرگىرى گەمىشتە دانگا مانەى ئەمۇمىيە تەلاق پىروو دەمەت چەنكە لىكولەمروە كۆمەلايەتىمەكان چالاک نىن تاومكو بتوانن نىوانى ھەردوولا چاك بىكەنەمە و پارىژمەكانىش لە جىياتى ھاندان بۆ چارەسەر پىروو دىمەنە تەلاق بۆ بەرزمووندى خۇيان.

پارىژمە غراوى ئەمۇى گەپاندەمە بۆ ئەمۇ ھۆكارانە: دانگا يەكەك لە پارىژمە ئافىرمەكان دىيارى دىمەت بۆ بەرزگىرنەمۇ داواى سكالاکار، ئەمۇ پارىژمەش تەلاق بۆ ئافىرمەكە دىپازىنىتەمە

و باسى نەمەقمو لە باوشگرتنى منداڵەکانى بۆ دمکات، بەرامبەر ئەومش پارێزەرە پیاومگەش کە پارێزەرى پیاومگەمى داواى ملکەجى ئافەرتەگەو گێرپانەوى منداڵەکان بەرز دمکاتەوه بۆ پیاومگە کە لە وانمىە بۆى ناکریت جێبەجێى بکات، بەمەش ناکۆکیەگە گەورەتر دمییت و کێشەگە ئالۆزتر دمییت و تەنها سوود مەند پارێزەرەکان دەین لەو نێوانەدا.

هەروەها لە درێژى قسەکانیدا دەئێ: ئەوانەى داواکاریەکان دەنووسن حەرز و حال نوسەکان (کاتیبى العرائض) دەستیان لەم کارە ناپەروایانە هەمى، چونکە هەندێک لە پارێزەرەکان پارمیان دەدەن تاوگەو ئەو پارێزەرەیان بۆ هەلبێژى، تاوگەو ئەومش ببێ بە پالەشتى بۆ چارەسەرى کێشەگەى بەلام بەداخەوه دەبنە مشەخۆر لەسەریان و کۆتایىبەگەى دمیکنە تەلاق و جیابوونەومى.

هەروەها دەئێ: زیاتر لە ۹۱% ى گەورەبوونى کێشەکان ھۆکارى تەماع و بێ وێژدانى نووسەرى داواکاریەکان و پارێزەرەکانن چونکە ناکۆکی نێوان ھاوسەرەکان بۆتە سەرچاومى سەرکەوتو سەرمایە کۆکردنەوه بۆیان، بە تايبەتى ئافەرتەکان چونکە ئافەرتەگە فێردەگەن گەوا زیاتر لەمەک سکالا بەرزبکاتەوه دۆ پیاومگەى بەمەش کێشەگە گەورەتر دمکات و مەبەستیشى ئەومىە زیاتر پەرە وەرگیرى چونکە ژمارەى داواکاریەکان زیاتر بوونە. دەرکەوتوووە گەوا خەرجى کێشەى یەک ناکۆکی نێوان ھاوسەرەکان دمکاتە زیاتر لە ملیۆن دینارى عێراقى و بەزیادبوونى داواکاریەکان پارمەش زیاد دمکات بەناوى ماندوووبوونى پارێزەر.

هەروەها لە درێژى باسەگمیدا دەئێ: بۆ پارێزەرەکان وا باشترە کێشەگەیان بۆ چارەسەر بکات بەبێ پەنا بردنە بەر دادگا چونکە بانگکردنى پیاومگە بۆ دادگا و دەست تێوەردانى پارێزەر وا دمکات کێشەگە گەورەتر ببێت، چونکە کەس وگارى پیاومگە زۆربەى جار پازى نابن ئافەرتەگە بگەرێننەوه بۆ مالى کورمەگەیان چونکە ئەو ئافەرتە ئەومەندە ھاوسەرەگەى لا بێ نرخ بوو و سکالای لە دادگا لەسەرتۆمار کردوو و رايکێشاوه بۆ دادگا بەبێ ئەومى پەرسێک بەوان بکات بۆ چارەسەر.

پارێزەر طارق الحرب: ھۆکارى ئەو پێژە بەرزەى تەئاقى گەرانەوه بۆ رێکخراوەگانی کۆمەلگەى مەدەنى، چونکە زۆربەى ئەو رێکخراوانە سەر بە وولاتى ئەمەریکان و وایان لە لێپەرسراوى رێکخراوەگانی ئافەرتان کردوووە گەوا ئافەرتان بەتێنە سەر نەمەت و ژيانى ئافەرتانى

ئەمەرىكا، ۋايان بۇ شىكردوونەتمەۋە كەۋا ھەر ووشەيەك پىياۋ بىكات بەرامبەر خىزانەكەى ئەۋا نىھانەۋ سوۋكايمەتىمۇ دەبىت قىل نەكرىت و بەندەكانى رېكەوتنامەى سىداۋيان بۇ باسكردوون كەۋا زۆرىمىيان لەسەر كۆمەلگەى ئىمە جىبەجى نا بىت.

ھەرومەھا دەلى: بۇچى ئەۋ رېكخراۋانە ناچن بەدەم كىشەكان و چارەسەريان بۇ بىكەن لە جىياتى ئەۋەى تەبل و دۆلى بىروبوچوۋونى ئەمەرىكىەكان لەناۋ كۆمەلگە دووبارە بىكەنەۋەۋ بۇيان بىرازىننەۋە.

نەۋۋەى ھەندىك لە كىشەى ھاوسەرەكان:

۱- كچىك بەناۋى غەبىر دەلىت: لە مائەۋە بە زۆر منىيان دا بە كورپى خالە، بەلام خۇم پەيۋەننى خۇشەۋىستىم ھەبۋو لەگەل قوتابىەكى كۆلىزى خۇم، دۋاى ھاوسەرگىرى نەم تۋانى لەگەلنى بىزىم و داۋاى تەلەقم كىردوۋ تەنازولم كىرد لە ھەمۋو مافەكانەم بەۋ خەپالەى كەۋا دۆستەكەم خۋازىبىنىم دەكات، بەلام دۋاى تەلەق خۇى لى نەناس كىردم و بۇم دەرگەۋەت كەۋا نايەۋىت ئافرىتىكى بىۋەژن بەينى ھەرچەندە خۇشى دەۋىست.

۲- باۋكى محمد كە شوقىرى تاكسىيە دەلى: پاش ھەلبىزارىنى ھاوسەرەكەم و بوۋنى چۋار مەندال لە نىۋانماندا، ھاوسەرەكەم ۋەقاتى كىرد، زۆر ئافرىتىيان بۇ دۆزىمەۋە كە خۋازىبىنى بىكەم بەلام كەسىيان بە دىلم نەبۋو، دۋاىى ئافرىتىكىيان بۇ دۆزىمەۋە لە خانەقەن گۋايە زۆرباشە و مەندالەكانەم بە خىۋ دەكات، بەلام دەرگەۋەت كەۋا تەبىيەتى زۆر تۈندەۋە دىل ۋەق و بى بەزىمىيە بەرامبەر مەندالەكان، تاۋاى لىھات زوۋرى خۇم جىاكرەمۋە لەبەر دىنگ و ھەراى ۋۇزانەى و لە كۆتايىدا گەيشتە تەلەق چۈنكە ھىچ زامانى گىفتوگۇۋ ھالى بوۋنى نەبۋو.

۳- (سلاخ) كە ئەفسەرى پۇلىسە ۋتى: كورپەكەم بۇى گىرپامەۋە كەۋا دايكى لەگەل پىاۋىكى بىگانە بە مۇبايل زۆر قەسەدەكات بۇيە مەنىش لىمداۋ ۋتم ئىستا لەگەل ئەۋ پىاۋە قەسە بىكەم بىزانەم چى دەۋىت بەلام سەرپىچى كىردو مەنىش لىمداۋە دووبارە، كاتى ۋۇشىتنەم بۇ دەۋام دايكەم تەلەۋۇنى بۇ كىردم كەۋا مەندالەكانى بىردوۋەۋ ھەلەتۋەۋە بۇ شارىكى ترو ھەشت مانگ مەنى بىيەشكەرد لە بىنىنى مەندالەكان. پاشان پىاۋى باش ۋخەلگان كەۋتە نىۋانمان و مەندالەكانەم دىتن، ئەۋانىش باسى ئەۋمىيان بۇ كىردم كەۋا دايكىيان و بىراۋ خوشكەكانى زۆر بەتۈندى مامەلە لەگەل مەندالەكان دەكەن و لىدانى باشيان بۇ دەكەن و لەبەر تىشكى خۇر دىيانبەستەنەۋە ۋەك ئازەل ۋبىرسىيان

دېمكەن، ھەرچەندە مانگانە نەققەھى (۴۰۰۰۰۰) دىنارى غىراھى ومردىگىزىت لە مىردىمكى، پاشان سكالام كرد بۇ دانگا بۇ گىرپانەھوى مىندالەكەنم بۇ ژىر دەسلەتلى خۇم، زۇرپان ماندوو كردم و لەخۇم بىزار بووم، بەلەم چىرۇكەمكى بۇ تەواو نەكراو ...وئەلامى نەداوہ .

۴- (پەجا) ئافرىتىكەو خاۋىنى چوار مىندالە، بەلەم ھاوسەرگىرى مالى خۇى بۇ نەكردووہ ھەرچەندە تەنازولى كردووہ لە ھەموو مافەكانى و زىرى خۇى و ژوورى نوستىنى بۇ فرۇشتووہ، لەگەل نەوشدا لە مالى باوكى دەزىت، پارى لىدەسەنئى ومىندالەكانى برىسى دىكات و لە ژىر سىبىرى خانەوادە دل رەققەكىندا ژيانىان بەسەر دەبەن، ھەركات داۋاي لىدەكات كەوا پىۋىستە ھەستى لىپرسىنەھوى ھەبىت دەست دىكات بە لىدانى و دەرگىزىنى لەمالەمكى، بۇيە داۋاي تەلاق دىكەم تاۋەكو لە دەست لىدان و برىسىتى رىزگارم بىت.

ژمارەكان دەۋىن: برىكارى سىستانى لە بۋارى شەرى و ھاوسەرگىرى لە مەدىنەى شەعب (مەدىنە الشەعب) لە بەغدا دەلئى : پىش سالى ۲۰۰۳ رىژى تەلاق ۳% بوو، لە سالى ۲۰۰۵ گەيشتە ۲۹% و لەسالى ۲۰۰۷ گەيشتە ۵۰% ، لە سالى ۲۰۰۹ گەيشتە ۶۵%.

بە پىئى ئەو بەيانەى دەرچووہ لە كۆمىسىۋىنى بالائى قەزا، ژمارى داۋاكانى تەلاق گەيشتە ۲۸۶۸۹، لە سالى ۲۰۰۵ گەيشتە ۳۳۴۸، پاشان بەرزتر بۆۋە لە سالى ۲۰۰۶ گەيشتە ۴۵۶۲۷، لە سالى ۲۰۰۷ گەيشتە ۴۱۵۳۶. وە لە سالى ۲۰۰۹ گەيشتە ۸۲۰۴۵۳ تەلاق بە كۆى گشتى.

لە كۆتايىدا پىۋىستە ئامازە بەو بەكىن كەوا كۆمەلگەى غىراھى پىۋىستى بەو ھەيە كەوا زۆر بە جدى بەرامبەر ئەو كىشەيە بوستى و لايمەكانى شى بىكاتەوہ تاۋەكو بتوانى خىزانى غىراھى راست بىكاتەوو زياتر مىندالەكانىيان سەرگەردان نەبەن و ئالودى جگەرمو مەى و ماددە پىئەۋشكەرمكان و تاۋان نەبەن. نەبوۋنى كارو كاسىبى و دانەمەزرانلەن ئەۋىش ھۆكارىكە بۇ زىادبوۋنى تەلاق چۈنكە پىداۋىستىەكانى خىزانلارى زۆرمو بارى ئابوورى زۆربەى خەلكىش خراپە بۇيە گەنجەكان لە ھەردوۋ رەگەز تواناي كۆنترۆل كىردنى خۇيان نىمو پەنا دەبەنە بەر تەلاق بۇ دەرپازبوون لە خىزانلارى وكىشەو پىداۋىستىەكانى .

بىۋىستە زياتر گىرنگى بىدەين بە كىردىمەۋى خولى تىگەياندىن و بىگەياندىن بۇ گەنجەكانمان لە
ھەردوۋ پەگەز دەربارەى پىرۋى خىزان و چۈنىمەتى مامەلەكەردىنى ھەردوۋلا لەگەل يەكەترى و
چۈنىمەتى پەرومەردى مىندال تاۋەكو بىنە تاكىكى چالاک و سودمەند لە كۈمەلگە.

باسى دووھم: ئامارەكانى شارى ھەولير

لە سەرۆكايەتى دادگای تېھەنچوونەموى ناوچەى ھەولير/ بەشى پلان و ئامار

لە دەزگای بەیان بۆ گەشەپېندانى مەزىنى نوسراوئىكى ھەرمیمان بەرزکردەو بۆ بەرئىز سەرۆكى دادگای تېھەنچوونەموى ناوچەى ھەولير بەرئىز (حاکم شاكر) لە بەروارى ۲۰/۱۱/۲۰۱۴، تيايدا داوامان کردبوو کەوا ئامارى ژمارى ئەوانەى پرۆسەى ھاوسەرگىریان ئەنجامداو لە شارى ھەولير و ژمارى ئەو كېشەنەى کەوا ھاتووتە دادگا و لیکۆلینەموى بۆ کراوو ئەنجامەکەى گەشتووتە تەلاق و جیابوونەو لە پێگەى دادگا. ئەو داواکاریەش بۆ ئامارى ھەردوو سالى (۲۰۱۳-۲۰۱۴) بوو، بەرئىزان پەزنامەندى داو، ھەرمانى دەرکرد کەوا بەشى ئامار ھاوکاریمان بگات، ئەوانیش زۆر بەرئىزمە کارمەکیان بۆ ئەنجامداين، سوپاسیان دەکەين و دەستخۆشیان لێدەکەين بەتایبەتى خوشکە (نەسرین موستەفا سلیمان) بەرپۆمبەرى ئامار، وە ھەروەھا پێویستە ئامازە بەوش بکەين کەوا خوشکە (ھەرسین ابراھیم محمد-) (لێکۆلەرموى دادگایى- محقق قضائي) یش ھاوکاری زۆرى کردین بۆ وەرگرتنى مەوعەدو ئاسانکردنى کارمەکان.

لە سالى ۲۰۱۳: ژمارى پرۆسەى ھاوسەرگىرى (۱۸۳۵۴) بەرامبەر ۲۷۶۰ تەلاق، واتە بە پێژمەى

٪۱۵.

بابەت	ژمارە	پێژمەى ٪
نەگونجان لەگەڵ يەكترى	۷۴۷	۲۷.۱
جیاوازی تەمەن	۱۳۲	۴.۷
ھۆکاری نەزۆكى	۵۱	۱.۸
داوین پيسى (الخيانة الزوجيه)	۲۴۸	۹٪
نەبوونی مالى جیا	۱۷۶	۶.۳۷

۲.۷	۷۵	ۋن ھىنانى دووم
۵.۲	۱۴۴	تەكنۆلۇجى سەردەم(مۇبەللىق، ائىرنىت)
۰.۴	۱۲	توشبۇونى يەككىيان بە نەخۇشى
۱۴.۵	۴۰۱	ھۆكۈرى كۆمەلەپمى
۱۳.۲	۳۱۵	ھۆكۈرى ئابوورى
-	-	ھۆكۈرى ئالەنى
۱۴.۸	۴۰۸	ھۆكۈرىمكەنى تر
۰.۰۳	۱	نەبۇونى تۈۋەنى جەنى
	۲۷۱۰	كۆى گشتى

ھۆكۈرى جىابوونەمۇش پىژمكى بەم شىۋى خوارمۇمىيە:

لە سالى ۲۰۱۴ ، ئامارى تەنھا ۹ مانگە كۆى پرۇسى ھاوسەرگىرى (۱۵۵۵۰) ژمارە تەلاق (۱۷۰۹)، واتە پىژمى ۱۱% .

بابەت	ژمارە	پىژمىكى %
نەگۈنچان لەگەن يەكتىرى	۵۴۹	۲.۵
جىياولزى تەمەن	۵۰	۰.۳۲
ھۆكۈرى نەزۇكى	۲۲	۰.۱۴
داوۋىن پەيسى (الخيانة الزوجية)	۱۹۹	۱.۲۷
نەبوۋنى مالى جىيا	۱۸۲	۱.۱۷
ژن ھىنانى دووم	۵۲	۰.۳۳
تەكتۈلۈجى سەردەم (مۇبەل، قىزىت)	۱۱۹	۰.۷۱
توشبوۋنى يەكتىكىان بە نەخۇشى	۳	۰.۰۱
ھۆكۈرى كۆمەلەيتى	۲۵۰	۱.۶
ھۆكۈرى ئابوۋرى	۱۸۸	۱.۲
ھۆكۈرى ئاپىنى	۱	
ھۆكۈرىمەكەنى تر	۹۲	۰.۶
نەبوۋنى تۈنەى جىنى		
كۆى گشتى	۱۷۰۹	

ئەگەر سەمىرىكى ووردى ئەو ژمارەو پىژانە بىكەين دەيىنن گەوا پىژىرى نەگۈنجان لەگەل يەكتىرى پىژمەكى لە ھەموان بەرزترە ئەوش دىگەرپىتمەو بۇ چەند ھۆكارىك:

۱- باش يەكتىر نەناسىنى يەكتىرى پىش چوونە پىش بۇ خوازىيىن ئەوش زۇرى دىگەرپىتمەو بۇ ئەو خۇشەويستىمى گەوا ئىستا لەناو گەنجەكان باو، كە خۇشەويستىمى كاتىمەو پەيوشندى بەرژمۈندىمەو ھەيە نەمەك خۇشەويستى رەستەقىنە گەوا لە پىناو يەكتىرى وبەرژمۈندى خىزان ھەممو شتەك دىكاتە قورىانى ھەرچەندە ئەگەر گىانى خۇشى بىت.

۲- كەمى پۇشنىرى جا ئەو پۇشنىرىە لە بوارى زانستى بىت يان كۆمەلايمى يان پەيوشندى خانەوادىمى بىت. پۇشنىرى تەواو زۇر پەيوشست نىە بە پەلو جۇرى بىرانامە، چۈنكە زۇر كەسان ھەن پەلى زانستىيان بەرزە بەلام لە پروى كۆمەلايمى وخزمايمى و پەيوشندى تاك و خىزاندارىدا ئاستى زۇر نزمە يان ھەر سقرە بۇيە پىويستە گەنجەكانمان بارگاوى بىكەين بە پۇشنىرى گشتىرى بەتايىمى كۆمەلايمى پىش چوونە ناو پەرسەى ھاوسەرگىرى.

۳- نەگۈنجان بە ھۆى جىاوازى لە ھاوتايى و گۈنجاويمى (التكافؤ)جا ئەو ھاوتايىە كۆمەلايمى بىت يان پۇشنىرى يان دارايى و ئابوورى يان ەمشايرى بىت.

۴- نەگۈنجان بەھۆى دوورى شوپنى ژيان يان دوورى كەلتورى نەتمەوايمى و زمان و خاك وولات بىت.

ھۆكارى كۆمەلايمى ئەويش پىژمەكى بەرزە كە ئەويش ھۆى تايىمى زۇرى ھەيە و زانايان و كۆمەلناسان لە بەشدارىووانى ئەم پەرتووكە زۇر باسيان لە ھۆكارمەكانى كىردوۋە، بۇيە پىويست ناكات دووبارەى بىكەينەو.

ھۆكارمەكانى بەد پەموشتى: ئەويش ھۆى زۇرى ھەيە كە ھەندىكىان بەگورتى باس دىكەين:

۱- گرانەموى سنوورمەكانى كوردستان و عىراق لەسەر ولاتانى دراوسى و گرانەوشى بەسەر جىهان و ھاتنى ژمارمەكى زۇرى كرىكارو كاسبكارو بازىگان بۇ ناو كوردستان.

۲- كۆچ كىردنى لاوان بۇ ھەندىران و مانەومىيان بۇ ماومىەكى دووردىژىو تىومگلانىيان بە كىردى سىكىسى نا شىرى.

۲- ھاتنى شاندە بىيانىمگان و كۆمپانىيگان.

۴- شەرقى ناوخۇي عىراق و ناوارمبوونى ھاۋالىتىيان ۋەھاتنىيان بۇ ھەرقىمى كوردستان لە شارە جىياجىياگانى عىراق.

۵- زۆربوونى شوپنە گەشتىارىيەگان و زۆر بوونى گەشتىاران.

۶- مەترسى بلاۋبوونەھەي مادە بېھۇشكەرمگان و بەكارھىنانىيان لەلايەن گەنجەگان.

۷- زۆربوونى مىلىياگان و بلاۋبوونەھەي قلىمى سىكىسى و توندوتىزى و چاولىكردنەھەيان لەلايەن خەلگانى ھەرزەگارو نا پۇشنىير.

۸- ھىرشى ھەرمەنگى و پۇشنىيرى بىيانى بۇ سەر خەلگى ناۋچەگەو بلاۋكردنەھەي ئەھو بىروباۋەپرانەي كە لەگەل كۆمەلگەكەمان ناگونجى.

۹- ئىنترنېت و فىس بووك و بېيىگەگانى ترى تۇرى كۆمەلەيەتى.

۱۰- دور كەوتنەھە لە ئاين و رەۋشى ئىسلامى و دابونەرىتى رەسەنى كوردەھەي.

دكتورە پەيمان عزەت اسعد كە توپۇزەرىكى كۆمەلەيەتىمە باۋەپرانەي دكتوراكەشى لەسەر كېشەگانى خىزانە لە ماۋى سالانى ۲۰۱۲ و ۲۰۱۴ نىزىكى ۴۷۵ كېشەي خىزانى ھاتوۋەتەلا وتوانىۋىمەتى نىزىكى ۸۴% ى كېشەگان چارەسەر بىكات بەتمەنھا، بەيى چۈنە دادگا. دكتورە پەيمان لىستىكى بۇ كىردوون بە ھۆكەرى كېشەگان ژمارەيان و پېژمەگانىيان.

ژمارەى گىشى كىشەكان ۴۷۵

جۆرى ھۆكار	ژمارە	پىژدكان
خىانەتى يەككەك لە ھاوسەرمەكان	۱۵۷	۳۳
نەگۈنجانى كۆمەلەيەتى	۸۰	۱۶.۸
زوو بە شوودان	۷۲	۱۵.۱۵
كىشى پەرۋەردى مىندال وچۇنىمەتى مامەلەكردن لەگەليان	۵۵	۱۱.۶
نەبوونى گىتوگۇ دىيالىۇگ لە نىئونيان	۴۸	۱۰.۱
دەست تىۋەردەنى خىزم وەكەس وگەر	۲۵	۷.۳۶
تونلوتىزى لە نىئونيان	۲۸	۵.۹

ھۆكارە سەرمەكىمەكانى خىانەتى ھاوسەرىتى

- ۱- كارکردنى ئافرىتە لە دەرمەوى مال.
- ۲- سەفەرى ئافرىتە بە تەمنا و بەيى مەحرەم.
- ۳- گومانى زۆرۈ تاۋانبارکردنى يەككىرى بە نارەوا.
- ۴- پەشتگۇي خەستى پىاو بۇ ئافرىتەمەكى.
- ۵- ھاوسەرگىرى پەنھانى ۋەك زەۋاجى مۇتەھە مىسار.
- ۶- كەم تىگەشتن لە ناين و پەياممەكى.
- ۷- مانەۋى پىاو بە تەمنا بەرامبەر قەيەمە سىكسىمەكان و ئىنتەرنىت.
- ۸- پەيۋەندى كەردن بە ئىنتەرنىت لەگەل كەسى بېگەنە.
- ۹- سەرھالى بوون بە زىيانى ماددى دۇنياو لە بىر كەردن و پەشتگۇي خەستى ھاوسەرو مال و مىندال.

سهرچاومكان

- ۱- محمد عبدالهادي، العلاقات الإجتماعية بعد الزواج
- ۲- سلمان الشمراني، انواع الشخصية وتأثيرها على العلاقات الأسرية
- ۳- سؤسيؤلؤزيای خيزان، مليحة عونى القصير ود. صبيح عبدالمنعم احمد و: صابر بكر
بوكانى
- ۴- د.معن خليل، كؤمه لناسى خيزان و: نارام امين جلال
- ۵- سهر احمد سعيد معوض، حقيرة تدريبيه اكايمية، علم الاجتماع الاسري
- ۶- علم الاجتماع، ص ۴۸۷
- ۷- اثر الأسرة والمجتمع في الأحداث الذين هم دون الثالثة عشر: ص ۳۷
- ۸- مجلة المختار ، عدد ابريل لسنة ۱۹۵۶ تحت عنوان اقوال مأثورة.
- ۹- مجلة الهلال عدد مايو لسنة ۱۹۵۷: ص ۸
- ۱۰- همنليک سهرچاوى ديکه لمئينتهرنييت.

- پېشەكى..... ۵
- بەشى يەكەم: پېئاسەى ھاوسەرگىرى و خىزان و گرنكى ئەم پېرۆسەيە و ئامانجەكانى..... ۹
- باسى يەكەم: پېئاسەى ھاوسەرگىرى..... ۱۱
- باسى دوۋەم: گرنكى پېرۆسەى ھاوسەرگىرى و ئامانجەكانى..... ۱۵
- باسى سىيەم: بىنەماكانى دامەزئاندىنى خىزانىكى ئاسوودەو سەرکەۋتوۋ..... ۱۷
- باسى چوارەم: كارىگەرى خىزان لەسەر مندالەكان..... ۲۲
- بەشى دوۋەم: كېشە كۆمەلايەتى و ئابوورىەكان..... ۲۵
- باسى يەكەم: چەند ھۆكارىكى لىكترازانى پەيۋەندىەكانى خىزان..... ۲۷
- باسى دوۋەم: پۆلەن كرىنى ھۆكارەكانى كېشەكانى ژيانى ھاوسەرگىرى لەلايەن زائايانى كۆمەلئاس و ئابوورى و دەرونئاسەۋە..... ۳۲
- باسى سىيەم: باسكىرىنى سى كېشە بۇ زياتر پوون كرىنەۋە..... ۳۶
- ۱- دوۋرى و جياۋازى لە ئوسلوب و جۆرى پەروەردەكرىن لە نىۋان دايك و باوك؟..... ۳۶
- ۲- ئاكۆكى نىۋان ئافرەت و دايكى پياۋەكەى (خەسۋى):..... ۳۶
- ۳- مەملانى لە نىۋان ھەردو ھاوسەردا:..... ۳۷
- باسى چوارەم: ھاوسەرگىرى ئەلىكترونى و لايەنى نىگەتېفەكانى ئەو جۆرە ھاوسەر گىرىيە..... ۳۹
- باسى پېنجەم: ھەندىك لە ئوسلوبى كىردارى بۇ چارەسەرى كېشەى ھاوسەرگىرى..... ۴۰
- رېگا چارەى بەھىزكرىنى پەيۋەندى نىۋان ھاوسەرگىران:..... ۴۴
- باسى شەشەم: ھەندىك لە سوودەكانى كېشەكانى نىۋان ھەردو ھاوسەر:..... ۴۶

- ۴۹..... بەشى سىيەم: ھاوسەرگىرى لە پووى تەندروستىيەوہ.....
- ۵۲..... باسى يەكەم: دواكەوتنى مندالبوون (دەرەنگ مندالبوون).....
- ۵۳..... باسى دووہم: مندال نہبوون بە گشتى.....
- ۵۵..... باسى سىيەم: نہبوونى پەگەزى نىرينە (نہبوونى کوپ).....
- ۵۷..... باسى چوارەم: كىشەي تەمەن و جوانى و ھەلسوكەوت و پەوشت.....
- ۵۹..... باسى پىنجەم: دەرکەوتنى ھەندى نہخوشى كاتى پړوسەكە، يان دواى پړوسەكە.....
- ۶۱..... بەشى چوارەم: ياساى بارى كەسى ژمارە ۱۸۸ سالى ۱۹۵۹ ھەموارکراو.....
- ۶۲..... ھاوسەرگىرى و خوازييني:.....
- ۶۳..... نەرکەكانى گريئەستى ھاوسەرگىرى و مەرجهكانى:.....
- ۶۶..... مافى ژن و حوكمەكانى: يەكەم: مارەيى.....
- ۶۷..... ھەلۆەشاندىنەوہى گريئەستى ھاوسەرگىرى (الطلاق).....
- ۶۷..... لىكجىابوونەوہى قەزايى (التفريق القضائى).....
- ۷۰..... مەرجهكانى ھينانى ژنى دووہم لە ياسا:.....
- ۷۱..... بەشى پىنجەم: ئامارەكانى عىراق و ھەولير.....
- ۷۲..... باسى يەكەم: ئامارەكانى عىراق بە گشتى و چيروكى ھەندىك لە ھاوسەرەكان.....
- ۷۹..... باسى دووہم: ئامارەكانى شارى ھەولير.....
- ۸۵..... سەرچاوەكان.....

دهزگای به یان بۆ گه شه پیدانی مرۆیی
مؤسسة البيان للتنمية البشرية
AL-BAYAN FOUNDATION FOR HUMAN DEVELOPMENT

ئهم پهراوه لهسهر ئهرکی (دهزگای بیان بۆ گه شه پیدانی مرۆیی) چاپکراوه و به خۆپایی دابهش دهرکرت بهسهر ئهو خوشک و براییهێ که پرۆسهی هاوسهرگیری ئه نجام دهدن.

لهم پهراوه دا ئهم بابه تانه بخوێنهوه:

- 1- بنهماو ئامانجه گانی هاوسهرگیری
- 2- گرنگی هاوسهرگیری له ژیا نی مرۆفدا
- 3- کێشه کۆمه لایه تی وئابوری و ته ندروستیه گان و چاره سه ری
- 4- یاسا گانی ههریمی گوردستان په یوه ست به هاوسهرگیری
- 5- ئاماره گانی عێراق و شاری هه ولێر په یوه ست بهم پرۆسه یه وه

چاپخانه ی حاجی هاشم / هه ولێر
0750 447 6899

